

A photograph of a mangrove forest with large trees and exposed roots. The image is used as a background for the text.

ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการป่าชายเลน บ้านเป็ดโน

ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในการจัดการป่าชายเลน

บ้านแปริตโน

คำนำ

บ้านเป็ดใน จังหวัดตราด ได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการปายายเลน จากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในปี 2551 โดยมีคณะนักวิจัยจากสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยเป็นผู้ดำเนินการศึกษา ร่วมกับ ผู้นำ “กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาปายายเลนบ้านเป็ดใน” ได้แก่ นายอัมพร แพทย์ศาสตร์ นายศุภกิจ ห่วงน้ำ นายอำนวย ชุมณี นายเสริญ เสี่ยงเคราะห์ “เยาวชนกลุ่มลูกไม้ ปายเลน” ได้แก่ น้องทราย อ้อ เบส มิว เบ็น เบล บิว มายด์ แคท และเน็ท ส่วนสมาชิก อื่นๆ ในชุมชนบ้านเป็ดในก็ได้ร่วมให้ข้อมูล

ในการศึกษาได้มีการสำรวจข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การ ประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตสถานการณ์จริง ในที่สุดรวบรวมความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 หมวด ได้แก่ **ความรู้ด้านระบบนิเวศปายายเลน การใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรปายายเลน การจัดการและฟื้นฟูปายายเลน และ การ พัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน** รวมทั้งนำเสนอการสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่ง ชุมชนบ้านเป็ดในต้องการให้มีการบันทึกองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ เพื่อ จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้และมีให้สูญหายไป มีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง และ เพื่อเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้นำไปปรับใช้ต่อไป

พฤษภาคม 2551

สารบัญ

1. ข้อมูลทั่วไป	1
ประชากรและสังคม	1
เศรษฐกิจ	3
ทรัพยากรธรรมชาติและป่าชายเลน	4
รูปแบบการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน	6
ความคิดเห็นในการจัดการป่าชายเลน	6
2. ความรู้ด้านระบบนิเวศป่าชายเลน	9
ความสัมพันธ์ของชีวิตในป่าชายเลน	9
น้ำขึ้นน้ำลง	11
แหล่งปุ๋ยในป่าชายเลน	13
3. การฟื้นฟูและรักษาป่าชายเลน	15
ปลูกป่าเอาคน ฟื้นป่าอย่าตัดสง	15
ตัวอย่าง: บ้านปลา เลนมา ป่าอยู่	16
เขตและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน	19
การเฝ้าระวังป่าชายเลน	21
4. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน	23
สมุนไพรในป่าชายเลน	23
การจับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลน	25
หยุดจับร้อยละ คอยจับล้าน	28
การจัดกิจกรรมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในป่าชายเลน	30
จาก หลากผลิตภัณฑ์	33
5. การพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน	35
พัฒนาการและแนวคิด	35
การเรียนรู้	38
6. การสืบสานความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น	41
กลุ่มลูกไม้ป่าเลน	42
กองทุนป่าชายเลน	43
ทิศทางการพัฒนาของชุมชน	44

ตารางสรุปผลสำรวจความคิดเห็นชุมชนบ้านเป็ดใน	45
ตารางที่ 1 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามลักษณะทางประชากรและสังคม	46
ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	47
ตารางที่ 3 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการมีส่วนร่วมจัดการป่าชายเลน	48
ตารางที่ 4 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชายเลน	50

ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน

1. ข้อมูลทั่วไป

บ้านเปร็ดโน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด ห่างจากอำเภอเมืองตราด ประมาณ 16 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 2,367 ไร่ พื้นที่ด้านตะวันตกติดทะเลบริเวณอ่าวตราด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอ่าวไทย ตอนบน ลักษณะภูมิอากาศในแถบนี้มีความชุ่มชื้น อุณหภูมิเฉลี่ย 26-30 องศาเซลเซียส ในช่วงปีหนึ่งจะมีฝนตกประมาณ 7-8 เดือน

ประชากรและสังคม

บ้านเปร็ดโน มีจำนวนครัวเรือน 162 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 591 คน (ณ ธันวาคม 2550) จากหลักฐานที่บอกเล่าจากผู้สูงอายุในชุมชน พบว่าชาวเปร็ดโนมีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มแรก ประมาณปี 2396 ซึ่งเดินทางโดยเรือมาตั้งรกรากและทำมาหากิน โดยในตอนแรกมีเพียง 10 ครัวเรือน เข้ามาทำนาข้าวไร่ และรับจ้างลอกเปลือกไม้ไปรongs สำหรับใช้ทำเชือกมัดของ เก็บหาอาหารจำพวกสัตว์ตามป่าและชายฝั่งทะเลของหมู่บ้าน

ต่อมา ชุมชนได้ขยายใหญ่ขึ้น มีคนอพยพจากที่อื่นๆ เข้าตั้งถิ่นฐานด้วย โดยกระจายอยู่ตามสวน และเส้นทางคมนาคม แต่ชุมชนเชื้อสายจีนก็ยังเป็นกลุ่มใหญ่ ที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด โดยมีตระกูล เสี่ยงเคราะห์ สังข์นาค เสี่ยงมสุข ชุมณี และเปรี๊ดแก้ว เป็นหลัก มีการสร้างบ้านเรือนแบบดั้งเดิม ซึ่งบริเวณส่วนหน้าของบ้านจะมีลักษณะที่เปิดโล่ง อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวเปรี๊ดใน อันแสดงให้เห็นถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนที่นี่ ส่วนวัฒนธรรมประเพณีแม้จะมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยพุทธ ก็ยังมีประเพณีเช่นไหว้บรรพบุรุษในเทศกาลสำคัญๆ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนบ้านเปรี๊ดใน ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 เปิดเรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อจบการศึกษาจากที่นี่ จะต้องไปเรียนต่อในตัวจังหวัดตราด หรืออื่นๆ

ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน จึงมีกลุ่มและองค์กรต่างๆ ก่อตั้งขึ้นมากมาย เพื่อทำกิจกรรมตามวาระโอกาส รวมทั้งก่อตั้งขึ้นอยู่ด้วยการผลักดันของหน่วยงานและบุคคลภายนอกที่เข้ามาสนับสนุน อาทิ **กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อคุณธรรมครบวงจรชีวิต** เริ่มในปี พ.ศ.2538 ปัจจุบันมีสมาชิก 514 คน ปัจจุบันสามารถระดมเงินออม ได้เกือบสิบล้านบาท มีการนำเงินปันผลจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ใช้เป็นทุนสวัสดิการให้คนในชุมชน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ช่วยงานศพ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ **กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดใน** ซึ่งเกิดขึ้นจากความห่วงใยทรัพยากรป่าชายเลน ซึ่งถูกนายทุนเข้ามาทำลาย **สหกรณ์หรือศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มแปรรูปอาหาร** เช่น ข้าวเกรียบสมุนไพร ดอกอัญชัน ดันขลุ่ **กลุ่มสตรีอาสา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มเยาวชนลูกไม้ป่าเลน** และอื่นๆ อีกหลายกลุ่ม

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน พบว่า ชาวบ้านเป็ดในส่วนใหญ่ร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์/ ธนาคารหมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 88.50 และเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลน ร้อยละ 82.30 นอกจากนี้ จะกระจายเป็นผู้เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

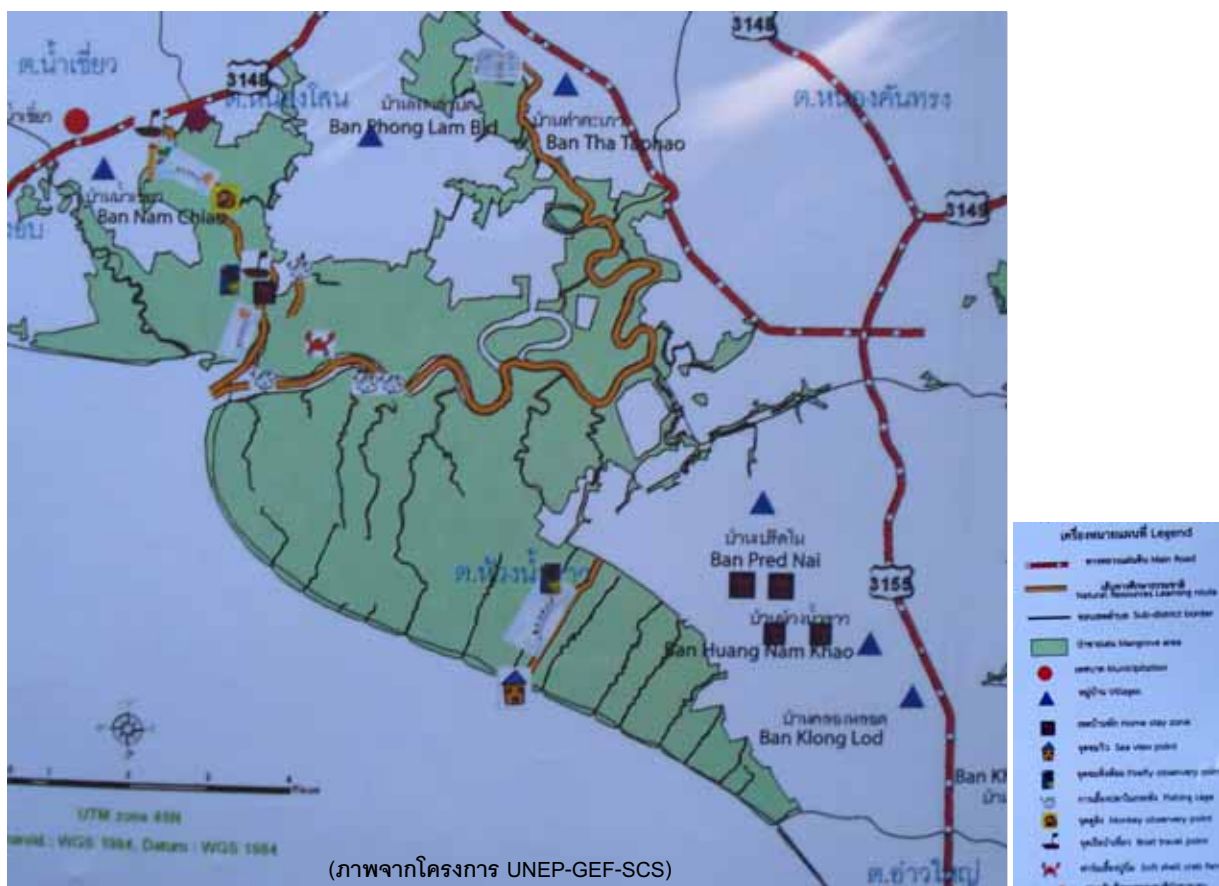
เศรษฐกิจ

ชาวบ้านเป็ดในประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำสวนและการประมง โดยมีบางส่วนประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรด้วย ได้แก่ อาชีพรับจ้าง ซึ่งการทำสวนพืชที่ปลูกส่วนใหญ่จะเป็นผลไม้ ได้แก่ ทุเรียน เงาะ มังคุด สับปะรด และสวนยางพารา ส่วนการประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลถือเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมเดิมของชาวบ้านในที่สืบทอดต่อกันมาหลายสิบปี ได้แก่ การจับปลาตามคลอง จับปู แสมและปูทะเล ทำนากุ้งแบบธรรมชาติและเลี้ยงปลาเก๋า ผลผลิตส่วนใหญ่จะมีพ่อค้ามารับซื้อภายในชุมชน โดยมีเพียงบางส่วนจะนำไปขายเอง

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเป็ดในจะพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลน ทั้งทางตรงและทางอ้อม สำหรับประโยชน์ทางตรง ได้แก่ เป็นแหล่งไม้ใช้สอย พืชอาหาร สมุนไพร แหล่งอาหาร และแหล่งสร้างรายได้จนเจ้าครอบครัว เช่น การดักลอบปูดำ ปูแสม กุ้ง เก็บหอยแครง หอยปากเปิด หาดุ้ง รวมทั้งจับปลาชนิดต่างๆ เช่น ปลากระบอก ปลาเก๋า ปลากะรังแดง และปลาดุกทะเล ส่วนประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ การเป็นแหล่งอาศัยและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำขนาดเล็ก ซึ่งมีความสำคัญต่อปากท้องของชาวบ้าน นอกจากนี้ป่าชายเลนยังเปรียบเสมือนปราการธรรมชาติที่ช่วยลดความรุนแรงจากคลื่นลม

ทรัพยากรธรรมชาติและป่าชายเลน

สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ดินร่วนปนทรายเหมาะกับการปลูกพืชไร่ ในบริเวณชายฝั่งปกคลุมไปด้วยป่าชายเลนผืนใหญ่ มีคลองหลัก 12 คลอง และคลองย่อย 6 คลอง การใช้ประโยชน์พื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย ที่สาธารณะ และพื้นที่เกษตรกรรม โดยด้านตะวันออกของชุมชนเป็นส่วนยางพารา ถัดมาเป็นสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ สับปะรด และส้มโอ เป็นต้น ด้านตะวันตกเป็นนา กุ้งและพื้นที่นา ปัจจุบันปล่อยทิ้งร้าง

ในอดีตมีนายทุนจากภายนอกเข้ามาทำสัมปทานป่าชายเลนในพื้นที่ แต่มีปัญหาทับที่ทำกินของชาวบ้าน และผิเดื่อนไขการสัมปทาน ผู้นำชุมชนในขณะนั้นจึงได้นำกลุ่มชาวบ้านคัดค้านนายทุนที่เข้ามาตัดไม้สัมปทาน แม้ว่าในช่วงปี 2526 – 2529 บริษัทสัมปทานได้เข้ามาพูดคุยกับชาวบ้านและเสนอโครงการพัฒนาป่าชายเลนแบบยั่งยืน แต่ยังพบการทำลายระบบนิเวศป่าชายเลน ซึ่งจะมีน้ำขึ้นลงในแต่ละวัน ต้นไม้ในป่าตายไปเป็นจำนวนมาก ความขัดแย้ง และการต่อสู้เริ่มรุนแรงมากขึ้น ในที่สุดชุมชนสามารถขับไล่กลุ่มนายทุนออกจากพื้นที่ได้ ชาวบ้านได้ประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานต่างๆ และได้ร่วมกันฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งอีกครั้ง

แม้ปัญหาสัมปทานจะหมดไป แต่ยังมีการลักลอบทำลายป่าชายเลน การใช้เรืออวนรุนและอวนลากที่รุกเข้ามาไถคราดทำลายทรัพยากรหน้าดินบริเวณคลองใหญ่อยู่เรื่อยๆ ชุมชนจึงร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ออกลาดตระเวนอยู่เสมอ พัฒนาระบบการทำงานจากบทบาทการเป็นผู้เฝ้าระวังป่า ไปสู่กระบวนการทำงานในรูปแบบองค์กรชุมชน โดยมีชาวบ้านเกือบทั้งหมดร่วมกันเป็นสมาชิก กิจกรรมหลักของกลุ่มคือการจัดเวรยามผลัดเปลี่ยนกันสอดส่องดูแลป่า แบ่งเขตพื้นที่ดูแลรับผิดชอบ นำปัญหาอุปสรรคมาปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันในทุกวันที่ 4 ของเดือน นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนริเริ่มร่วมกัน เช่น กิจกรรมอนุรักษ์ปูแสม ทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน การปลูกป่าเสริมในพื้นที่เสื่อมโทรม เป็นต้น

รูปแบบการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน

ปัจจุบัน การประกอบอาชีพของชาวบ้านเปรีตโน ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับป่าชายเลนแทบทั้งสิ้น แม้จะมีอาชีพหลักอื่นๆ ที่นอกเหนือจากประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำก็ตาม จากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบสัมภาษณ์ ร้อยละ 59.40 มีวิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์ความเกี่ยวข้องกับป่าชายเลนระดับมาก และร้อยละ 20.80 มีความเกี่ยวข้องปานกลาง

สำหรับรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนที่บ้านเปรีตโน ส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 59.40 มีการจับสัตว์น้ำและพืชผักในบริเวณป่าชายเลนเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน ส่วนรูปแบบการใช้ประโยชน์รองลงมา คือ การใช้ไม้ในป่าชายเลนบ้านเปรีตโนจะนำมาใช้ในครัวเรือน โดยไม่ได้นำมาใช้เพื่อการค้า คิดเป็นร้อยละ 21.90 การเข้าไปจับหาสัตว์น้ำ เพื่อการค้า คิดเป็นร้อยละ 17.70 ซึ่งเป็นอาชีพจับปูแสมที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีอีกกลุ่มหนึ่งที่ปรับเปลี่ยนอาชีพโดยมิได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนแล้ว คิดเป็นร้อยละ 32.30

ความคิดเห็นในการจัดการป่าชายเลน

จากการสำรวจความคิดเห็นของชุมชน ผู้ตอบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นประโยชน์และมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าป่าชายเลนมีประโยชน์ในด้านหลายๆ ด้าน โดยมีผู้เห็นว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหารมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.50 รองลงมา เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำวัยอ่อน ร้อยละ 81.30 นอกจากนั้น มีความเห็นว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งสร้างอาชีพและรายได้ ซึ่งชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากการประมงเพื่อการดำรงชีพและเพื่อการค้ามาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ ยังเห็นว่าป่าชายเลนช่วยกักเก็บคลื่นและลม รวมทั้งรักษาระบบนิเวศต่างๆ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกด้วย

ผู้ตอบสัมภาษณ์ร้อยละ 52.40 เห็นว่าป้าชายเลนบ้านเปร็ดไโนยังมีปัญหา ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นมี 4 ประการ ได้แก่

- (1) ปัญหาการใช้เครื่องมือประมงทำลายล้าง จำพวกโพงพาง อวนลาก อวนรุน ซึ่งมีตาอวนถี่ ทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนและขนาดเล็กถูกจับรวมไปด้วย
- (2) ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง
- (3) ปัญหาการตัดสางของหน่วยงานราชการ
- (4) ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าจากชุมชนข้างเคียงและบุคคลภายนอก

แม้ว่าชุมชนบ้านเปร็ดไโนจะพยายามขยายความร่วมมือเป็นเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียง มีการกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์ให้เกิดความยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติกติกาดังกล่าวยังไม่สามารถบังคับใช้กับคนภายนอกชุมชน นอกจากนี้ เห็นว่าปูแสมซึ่งเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจชนิดหนึ่งของชุมชน มีปริมาณไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาดที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จึงทำให้คนในชุมชนหันมาทำอาชีพจับปูแสม ดังนั้น ปริมาณปูแสมตามธรรมชาติจึงลดน้อยลงไป ชุมชนจึงได้หาทุกวิถีทางในการอนุรักษ์ปูแสม โดยการหยุดจับในบางช่วงฤดูกาล

ชุมชนเปร็ดไโน ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยมีผู้ตอบสัมภาษณ์ ร้อยละ 96.90 ได้เห็นด้วยว่าควรมีการจัดการป่าชายเลน โดยร้อยละ 29.90 เห็นว่าผู้นำชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ฯ ควรเป็นผู้ดูแลรักษาป่าชายเลน รองลงมา ร้อยละ 25.80 มีความเห็นว่า ทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน นอกจากนี้ เห็นว่าหน่วยงานของรัฐและผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ควรมีบทบาทสำคัญในการจัดการป่าชายเลน

ในขณะเดียวกัน ผู้ตอบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 86.50 ก็มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชน ว่าจะสามารถจัดการปายาเลนของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเห็นว่าตนเองและครอบครัวมีความสำคัญต่อการจัดการปายาเลน โดยเกือบทุกคน (ร้อยละ 96.90) มีความสนใจและรับรู้กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ปายาเลนในชุมชนมาโดยตลอด และมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว สูงถึงร้อยละ 95.80 ส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือน จะเป็นผู้มีบทบาทหลัก อย่างไรก็ตาม คู่สมรสและบุตร ก็เข้าไปมีบทบาทด้วยเช่นกัน

2. ความรู้ด้านระบบนิเวศป่าชายเลน

องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านระบบนิเวศป่าชายเลน ที่พบในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แหล่งที่อยู่ ความเข้าใจเกี่ยวกับห่วงโซ่และสายใยอาหาร และสภาพดินฟ้าอากาศที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินในป่าชายเลน ความรู้เหล่านี้มักจะอยู่กับคนเก่าแก่และผู้ใช้ป่าชายเลนเป็นแหล่งทำมาหากิน แต่ดูเหมือนว่าในแต่ละชุมชนจะมีจำนวนลดลงไป และยังมีการนำเอาความรู้ใหม่ๆ เข้ามาทดแทน เช่น การดูตารางน้ำของกรมอุทกศาสตร์ แทนการดูวันขึ้นขึ้นข้างแรม เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของชีวิตในป่าชายเลน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชื่อว่าทุกสิ่งที่เกิดอยู่ตามธรรมชาติในป่าชายเลน ล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีศักยภาพในการปรับตัวเองสู่สมดุล หากไม่มีปัจจัยภายนอกไปรบกวนมากเกินไป ดังนั้น มนุษย์ผู้พึ่งพิงป่าชายเลน จะต้องไม่ทำลายหรือนำสิ่งต่างๆ ออกจากป่าชายเลนจนระบบเสียสมดุล และยังสังเกตได้ว่าป่าชายเลนที่มีลำคลองคดเคี้ยว จะมีส่วนช่วยทำให้ป่าชายเลนมีความสมบูรณ์ เนื่องจากมีเว้ามน้ำที่เป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำ และเมื่อน้ำไหลผ่านโค้งต่างๆ จะช่วยเพิ่มออกซิเจนให้กับน้ำ

ผลจากการสำรวจป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน ของชาวบ้าน พบว่ามีพรรณไม้ป่าชายเลน 38 ชนิด โดยสามารถแบ่งป่าชายเลนในแนวราบ ออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่

ป่าชั้นนอก เป็นส่วนที่อยู่หน้าทะเล เป็นไม้จำพวกเสมขาว เสมดำ โปรงแดง ลำพู และ ถั่วขาว

ป่าชั้นกลาง อยู่ถัดเข้ามาเป็นป่าจำพวก โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ตะบูน พังกาหัวสุม ประสักดอกแดง ลูย และเป้ง

ป่าชั้นใน ซึ่งเป็นที่ดินจะพบตาตุ่มทะเล ลำมะงา เสม็ด ปอทะเล และปรง เป็นส่วนใหญ่

ส่วนการแบ่งในแนวตั้ง แบ่งได้เป็น 3 ชั้นเช่นกัน ได้แก่ ไม้ใหญ่ ไม้ชั้นกลาง และไม้ชั้นล่าง โดยไม้ในป่าชายเลนแต่ละชั้นจะมีช่วงเวลาหรือฤดูในการออกดอกและผลไม่ตรงกัน จึงทำให้ผึ้ง แมลง และนกในป่าได้อาศัยเกสรดอกไม้และผลไม้เป็นอาหารได้ตลอดทั้งปี สำหรับไม้ชั้นล่างซึ่งมีขนาดเล็ก เป็นเถา และพืชคลุมดินนั้น อาจถูกมองว่าเป็นวัชพืช แต่ที่จริงแล้ว ไม้ชั้นล่างเป็นแหล่งเพาะพันธุ์หอย และเป็นที่อยู่อาศัยของปูต่างๆ จึงมีส่วนสำคัญต่อระบบนิเวศ

ส่วนไม้ที่ยืนต้นหรือล้มตายในป่าชายเลน ก็มีประโยชน์ต่อนกบางจำพวก เช่น นกโพระดก นกหัวขวาน และนกขุนทอง เจาะโพรงไม้เป็นที่อยู่อาศัย ต้นไม้เหล่านี้ยังดูดซับน้ำจืดไว้ให้สัตว์ในป่าชายเลน เช่น กระจอก กระแต ชะมด พังพอน ลิง เหี้ย ตะกวด และงู ไว้หากินในหน้าแล้งด้วย เพราะสัตว์เหล่านี้ไม่สามารถออกไปหากินได้ไกลๆ เหมือนดั่งนก

**“บางคนไม่เข้าใจ คิดว่าไม่เล็กลงๆ พื้นล่าง เป็นวัชพืช จึงต้อง
สางและกำจัดออกไป และยังคิดจะลากเอาซากไม้ออกไป
จากป่าชายเลน เพื่อปลูกต้นไม้ คิดแบบนี้อันตราย”**

ดังนั้น การทำลายป่าชายเลนหรือการนำไม้ออกจากป่าโดยไม่คิดให้รอบคอบ จึงนำไปสู่การตัด
สายใยอาหารของพืชและสัตว์ในป่าชายเลน และส่งผลกระทบต่ออย่างคาดไม่ถึง

สำหรับชนิดของพันธุ์สัตว์ที่พบในป่าชายเลนบ้านเป็ดใน มีหลายจำพวก สำหรับชนิดสัตว์น้ำที่
สำคัญซึ่งชาวบ้านได้หากินเพื่อยังชีพในครัวเรือนและเพื่อการค้า ได้แก่ ปูแสม ปูดำ หอยพอก หอยจุบแจง
หอยปากเปิด หอยบัว หอยขี้ค้อน หอยขาว หอยหวาน ปลาตุกทะเล ปลาเกตุทะเล ปลาอินทรี ปลา
นวลจันทร์ ปลาไหลทะเล ปลากระบอก เป็นต้น ส่วนสัตว์จำพวกอื่นๆ ได้แก่ ตะกวด งู นก กระรอก กระแต
ชะมด ค้างคาว นก และผึ้ง เป็นต้น

น้ำขึ้นน้ำลง

เป็นที่ทราบกันว่า น้ำขึ้นน้ำลงมีความสำคัญต่อสังคมพืชในป่าชายเลนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้
ยังมีความสำคัญต่อการทำกิจกรรมดูแลรักษาป่าชายเลน และการทำมาหากินในป่าชายเลนด้วย ชาวบ้าน
มักจะรู้เวลาหรือช่วงเวลาน้ำขึ้นน้ำลงจากการดูดวงจันทร์หรือข้างขึ้นข้างแรม แม้จะไม่สามารถอธิบาย
ความสัมพันธ์ได้ชัดเจนก็ตาม

สำหรับที่บ้านเปริดใน ซึ่งอยู่ในบริเวณอ่าวไทยจะมีน้ำขึ้นลงวันละครั้ง ช่วง **น้ำเกิด** ซึ่งที่นี่เรียกว่า **น้ำซอบ** หรือ **น้ำดี** น้ำทะเลจะขึ้นลงวันละครั้งอย่างชัดเจน โดยระดับน้ำขึ้นและน้ำลงจะแตกต่างกันมาก ตั้งแต่ 1 ค่ำ น้ำจะเริ่มสอซอบ และโตสูงสุดประมาณ 5-8 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม พอเริ่ม 9 ค่ำ ก็จะถอยเข้าช่วง **น้ำตาย** ซึ่งที่นี่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **น้ำเสีย** ซึ่งระดับน้ำขึ้นและน้ำลงจะไม่มี ความแตกต่างกัน โดยอาจขึ้นลงวันละสองครั้งหรือมากกว่า สำหรับเวลาการขึ้นลงของน้ำในช่วงน้ำดี จะมีเวลาที่น้ำขึ้นสูงสุดแตกต่างกัน ประมาณ 45 นาที - 1 ชั่วโมง ถัดออกไปเรื่อยๆ ในแต่ละวัน โดยสังเกตเห็นว่า แต่ละปีในช่วงข้างแรม เดือน 10 จนถึงเดือน 3 น้ำจะโตกลางวัน จากเดือน 3 ไป น้ำจะเริ่มโตกลางคืน

“ตั้งแต่เดือนสามถึงเดือนเก้า วันข้างขึ้น น้ำจะแห้ง เดือนขึ้น หรือกลางวัน ส่วนข้างแรม น้ำจะแห้งเดือนตกหรือกลางคืน”

การขึ้นลงของน้ำบริเวณอ่าวไทย จะมีความแตกต่างจากพื้นที่ฝั่งทะเลอันดามัน ที่มีน้ำขึ้นน้ำลงวันละ 2 ครั้ง เป็นแบบแผนที่ชัดเจน เมื่อใกล้วันขึ้น 15 ค่ำ พระจันทร์เต็มดวง และใกล้แรม 15 ค่ำ คืนเดือนมืด น้ำจะขึ้นและลงมากกว่าปกติและนานที่สุด เรียกว่า **น้ำเกิด** ส่วนใกล้วันขึ้น 8 ค่ำ และใกล้แรม 8 ค่ำ ซึ่งเห็นพระจันทร์ครึ่งดวง ระดับน้ำขึ้นและน้ำลงเพียงเล็กน้อย เรียกว่า **น้ำตาย**

น้ำขึ้นน้ำลงและน้ำเกิดน้ำตาย นอกจากจะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าชายเลน โดยเป็นปัจจัยกำหนดชนิดพรรณพืชและสัตว์แล้ว ชาวบ้านยังใช้ความรู้นี้สำหรับการจับสัตว์น้ำในบริเวณป่าชายเลนด้วย โดยมักอาศัยช่วงน้ำเกิดหรือน้ำดี โดยเฉพาะช่วงหัวน้ำดี ซึ่งพบว่าสัตว์น้ำชุกชุมกว่าช่วงอื่นๆ เหมาะกับการประมงพื้นบ้านในคลองต่างๆ ในป่าชายเลน

ชาวบ้านยังเชื่อในสัญชาตญาณของสัตว์ อย่างนกกะปูด ที่สามารถบอกเวลาน้ำขึ้นน้ำลงได้อย่างแม่นยำ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม โดยจะส่งเสียงร้องเมื่อน้ำขึ้นและน้ำลง โดยมีนิทานเล่าว่า

....ในอดีตนานมาแล้ว นกกะปูดและหอยจับแฉะ ได้แข่งกันที่จะเดินทางไปยังเมืองหนึ่ง หากใครไปถึงทีหลังก็ต้องเป็นทาสรับใช้ผู้ชนะ ทั้งนกกะปูดและหอยจับแฉะต่างก็คิดวิธีการที่จะให้ไปถึงก่อน โดยหอยจับแฉะได้โอกาสดีที่มีเรือสำเภามา จึ่งเกาะเรือสำเภาไป ทำให้ไปถึงและรออยู่ที่เมืองนั้นก่อนนกกะปูด หอยจับแฉะในฐานะที่เป็นผู้ชนะจึงขอให้นกกะปูดร้องบอกสัญญาณเมื่อน้ำขึ้นและน้ำลง เพราะหอยจับแฉะหากินในดินเลนในป่าชายเลน เมื่อก่อนเวลาน้ำขึ้นจะไม่ทราบจึงถูกน้ำท่วม หากมีนกกะปูดคอยบอกเวลาน้ำขึ้นน้ำลง ก็จะได้หนีน้ำขึ้นได้ทัน และลงมาหากินเมื่อเวลาน้ำลง

สำหรับการอธิบายการขึ้นลงของน้ำทะเล ตามหลักอุทกศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า น้ำขึ้นน้ำลงเกิดขึ้นเนื่องจากการหมุนของโลกที่เคลื่อนตัวผ่านดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ได้ส่งแรงดึงดูดมายังโลก แต่อิทธิพลจากดวงจันทร์จะมากกว่าเนื่องจากอยู่ใกล้โลกมากกว่า เมื่อดวงจันทร์หมุนรอบโลกบริเวณของโลกที่อยู่ใกล้ดวงจันทร์และด้านตรงกันข้ามจะมีระดับน้ำสูงขึ้นสูงสุด ส่วนบริเวณอื่นๆ ก็จะลดลงตามกันไป

แหล่งปูแสมในป่าชายเลน

ชาวบ้านที่มีอาชีพจับปูแสมในป่าชายเลนบ้านเบ็ดใน จะทราบว่าปูแสมที่นั่นมี 2 ชนิด คือ ปูแสมก้ามขาว และปูแสมก้ามแดง นอกจากก้ามจะมีสีแตกต่างกันแล้ว ลักษณะของกระดองจะต่างกันด้วย โดยปูแสมก้ามขาวกระดองจะแข็งกว่า และมีขนาดเล็กกว่าปูแสมก้ามแดง ปูแสมก้ามขาวจะอาศัยอยู่ในบริเวณดินเลนที่ชาวบ้านเรียกว่า เลนผุ ในบริเวณป่าโกงกาง และบริเวณด้านนอกแถวชายทะเล ซึ่งมีความเค็มสูง ส่วนปูแสมก้ามแดงจะอยู่บริเวณโชดซึ่งเป็นดินแข็ง สูงพ้นน้ำ ชาวบ้านเรียกว่า โชดปู ส่วนใหญ่พบในบริเวณป่าโกงกาง ฝาด แสม ตาตุ่ม อย่างไรก็ตาม ปูแสมก้ามแดงเป็นปูสองน้ำสามารถอยู่ได้ทั้งระบบนิเวศน้ำกร่อยและน้ำเค็ม

นอกจากนี้ คนจับปูแสมจะสังเกตเห็นได้ชัดเจนว่า ปูแสมก้ามขาวกับปูแสมก้ามแดง จะมีนิสัยต่างกัน โดยปูแสมก้ามขาวจะไม่แห หรือหนีเมื่อเข้าใกล้ แต่ปูแสมก้ามแดงจะแหกว่า นอกจากนี้ ปูแสมก้ามขาวจะชอบแสงจันทร์ ดังนั้น ในช่วงวันเพ็ญจะมีปูออกจากรูเยอะ

ปูแสมในบริเวณนี้จะวางไข่ในช่วงขึ้น 4-6 ค่ำ และแรม 4-6 ค่ำ เดือน 6 และ 11 ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงน้ำโต มีน้ำทะเลหนุนจึงทำให้ระดับน้ำสูงมากกว่าปกติ ปูจึงออกมาล้างไข่และสลัดไข่ ช่วงดังกล่าวจึงมีปูแสมชุกชุมมากที่สุด และจะมีปริมาณลดลงในช่วงลมหนาวต่อน้ำแล้ง ช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม ปูจะไม่ค่อยออกจากรู เพราะใบไม้จะร่วงปิดรูด้วย

3. การฟื้นฟูและรักษาป่าชายเลน

ปลูกป่าเอาคน ฟื้นป่าอย่าตัดลง

ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้ดีว่าการฟื้นฟูป่าชายเลนไม่จำเป็นต้องปลูกป่าเสริม เพราะเพียงแต่รักษาไว้ไม่ให้ถูกบุกรุกทำลาย ป่าชายเลนก็จะฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ แต่ที่ต้องมีการปลูกป่านั้นเพราะต้องการดึงดูดคนมาทำกิจกรรมร่วมกันและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ เพื่อช่วยดูแลรักษาป่าร่วมกันต่อไป นอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสในการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐด้วย ซึ่งส่วนใหญ่จะให้พันธุ์กล้าไม้มาปลูก ส่วนวิธีการปลูกเสริมจะทำในพื้นที่โล่งที่ผ่านการถูกทำลาย และจะไม่ทำการถางต้นไม้เดิมออกไปอย่างเด็ดขาด

ผู้นำชุมชนบ้านเปร็ดโนไม่เห็นด้วยกับการปลูกป่าโดยตัดต้นไม้เดิมออก แต่จะปลูกป่าเสริมโดยการเลียงต้นไม้เดิมโดยไม่ต้องตัดทิ้ง จึงมักจะมี ความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาช่วยปลูกป่าอยู่เสมอ เพราะต้องการปลูกให้เป็นแถวเป็นแนวเต็มพื้นที่ ซึ่งสะดวกต่อการรายงานผลและการตรวจสอบการใช้งบประมาณ และไม่เห็นด้วยต่อการตัดลงป่า ที่มีการริดกิ่งและทำลายไม้พื้นล่าง เพื่อต้องการให้ต้นไม้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพราะชุมชนเห็นว่าการทำลายไม้พื้นล่างที่ถูกมองว่าเป็นวัชพืชและไม่มีประโยชน์ เป็นการทำลายระบบนิเวศตามธรรมชาติของป่า เมื่อทำการริดกิ่งของต้นไม้ แสงจะส่องถึงพื้นล่าง จะทำให้ดินเลนแข็ง ไม่เหมาะกับการอยู่อาศัยของสัตว์หน้าดิน สำหรับเหตุผลที่ชุมชนไม่เห็นด้วย ก็คือ ชุมชนต้องการป่า

เพื่อเป็นแหล่งทำมาหากิน ไม่ได้ต้องการต้นไม้ใหญ่ วิธีการตัดสางนี้จึงไม่เหมาะสมกับป่าชุมชน แต่จะเหมาะสมกับป่าสัมปทานที่ต้องการเนื้อไม้เป็นหลัก

การปลูกป่าชายเลนของชุมชน จะดูก่อนว่าเดิมมีต้นอะไรอยู่บ้าง และปลูกโดยไม่ทำลายต้นไม้เดิม มีการจัดเวรยามลาดตระเวนเป็นประจำ บางพื้นที่ไม่จำเป็นต้องเข้าไปปลูกเสริมหรือเข้าไปให้ยากลำบาก เพียงทำการสอดส่องป้องกันมิให้มีการบุกรุกป่า และรอให้ป่าฟื้นตัวตามธรรมชาติก็พอแล้ว

เต้ายาง: บ้านปลา เลนมา ป่าอยู่

เมื่อชุมชนที่บ้านเป็ดใน เริ่มเห็นว่าสัตว์น้ำในบริเวณป่าชายเลนและชายฝั่งทะเลหน้าบ้านเริ่มลดลง การออกไปทำประมงแต่ละครั้งก็ต้องใช้เวลามากขึ้น ก็ได้คิดถึงวิธีการแก้ไขปัญหา และสรุปกันว่าจะต้องทำแหล่งที่อยู่อาศัยให้สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น จึงได้นำแนวคิดการสร้างบ้านให้ปลาเข้ามาดัดแปลงกับวัสดุที่ใกล้ตัว ซึ่งในขณะนั้นก็ได้เห็นรูปแบบการนำยางรถยนต์ที่ใช้แล้วมามัดรวมกัน แล้วนำไปวางในบริเวณชายฝั่ง ชาวบ้านจึงเริ่มทดลองใช้วิธีนี้บ้าง โดยเรียกชื่อว่า “เต้ายาง” การวางเต้ายางครั้งแรก เริ่มในปี 2543 กลุ่มอนุรักษ์ ได้ปรึกษากับกลุ่มที่ทำการประมงพื้นบ้าน ทำการวางเต้ายางในบริเวณคลองโปรง ซึ่งเป็นคลองในป่าชายเลนที่เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน

แม้ในครั้งแรก เต้ายางจะถึงนำมาวางเพื่อวัตถุประสงค์ในการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ แต่ต่อมา เมื่อชุมชนเห็นว่าชายฝั่งทะเลที่เดิมเคยงอกออกไปในทะเลเรื่อย เริ่มถูกกัดเซาะเข้า ป่าชายเลนก็ถอยร่นเข้ามาหาแผ่นดิน โดยมีจุดสังเกตที่ชัดเจนก็คือ ศาลาและสะพานหน้าทะเล ซึ่งเดิมตั้งอยู่ในเขตป่าชายเลน แต่ 5

ปีที่ผ่านมา ชายฝั่งพังทลายจนศาลาและสะพานดังกล่าวอยู่ในทะเล ดังนั้น หากไม่มีการป้องกัน ป่าชายเลนก็จะพังเข้าไปเรื่อยๆ จึงมีแนวคิดจะนำเต๋ายางมาทดลองใช้ในการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งอีกครั้ง ในปี 2543

แม้ว่าก่อนหน้านี้ การปกป้องผืนป่าและชายฝั่งทะเลอย่างเป็นรูปธรรมที่บ้านเป็ดครั้งแรก เป็นการนำไม้ไผ่มาปักเพื่อป้องกันไม่ให้เรือเหล่านั้นเข้ามาใกล้ป่าเลนและชายฝั่ง เมื่อเรือไม่สามารถเข้ามาได้ ก็จะอ้อมไปทางอื่น ตะกอนก็ถูกพัดพาไปบริเวณเสาไม้ไผ่ที่ปักอยู่ แต่ไม้ไผ่อยู่ได้ประมาณ ปีกว่าๆ ก็ชำรุด ชุมชนจึงมาคิดกันต่อว่าจะทำอย่างไรไม่ให้เรือมากรวนเลนหน้าทะเลได้ วัสดุที่นำมาใช้ต้องมีความคงทนด้วย

เต๋ายาง ซึ่งเกิดการมดยารถยนต์จำนวน 6 เส้น เข้าด้วยกัน โดยเทปูนซีเมนต์ลงในเต๋ายางเส้นล่างสุดเพื่อเพิ่มน้ำหนักไม่ให้ถูกพัดไปกับกระแสน้ำ ได้ถูกวางในแนวบริเวณชายฝั่ง จากชายฝั่ง 300 เมตร เต๋ายางแต่ละลูกห่างกัน 10x10 เมตร สลับฟันปลาเรียงกันเป็นแถวออกไปในทะเลระยะ 300 เมตร ดังนั้น จึงมีแนวเต๋ายางวางจำนวน 30 แถวจากชายฝั่งออกไปในทะเล

ปัจจุบันชุมชนสามารถขยายแนวการวางเต๋ายางได้เป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร และมีแผนที่จะวางเพิ่มให้ตลอดแนวชายฝั่งซึ่งมีระยะทางทั้งหมด 8 กิโลเมตร โดยการวางเต๋ายางเพิ่มแต่ละครั้ง จะหารือกับกลุ่มประมงพื้นบ้านก่อนว่ากีดขวางทางเดินเรือหรือไม่ และจะต้องไปดูแนวเดิมที่เคยวางไว้ ตอนน้ำแห้งเพื่อเอาไม้ไปปักเป็นแนวที่จะวางเต๋ายางใหม่ตอนน้ำขึ้น โดยใช้เครื่องทุ่นแรงคล้ายๆ รอกยกเต๋ายางใส่เรือแล้วนำไปทิ้งตามแนวดังกล่าว

ผลที่เกิดจากการวางเต้าอย่างที่ชุมชนได้สะท้อนตรงกันก็คือ

- 1) ช่วยลดความแรงของคลื่นที่เข้ามาปะทะกับชายฝั่งและป่าชายเลน จึงลดการพังทลายของชายฝั่งและป่าชายเลน
- 2) ป้องกันการทำประมงของเรือคราดหอยและเรืออวนลากอวนรุน
- 3) เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ บางครั้งจึงเรียกกันว่าปะการังเทียม
- 4) มีดินเลนงอกเพิ่มขึ้นมา

“ความแรงของคลื่นจะแรงในช่วงน้ำลด ดังนั้น เต้าอย่างซึ่งสูงประมาณ 1 เมตร ช่วยแก้ปัญหานี้ได้ คาดว่าอีก 2-3 ปีข้างหน้า จะเริ่มปลูกป่าชายเลนในบริเวณดินงอก เพื่อเอาป่ารุกทะเลคืนบ้าง”

แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ชัดเจนว่าสาเหตุที่แท้จริงคืออะไรกันแน่ แต่ก็เห็นตรงกันว่า เรืออวนรุนและการคราดหอยที่การจับสัตว์น้ำหน้าดิน ได้เข้ามารบกวนและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศในแถบนี้ เนื่องจากเครื่องมือเหล่านี้ไปกว่นตะกอนเลน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็เชื่อว่าสาเหตุอีกประการหนึ่ง ก็คือ การเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ และการมีสิ่งก่อสร้างรูกำชายฝั่งในบริเวณต่างๆ ของอ่าวไทย

ในระยะหลัง เมื่อมีการเผยแพร่ข่าวออกไป มีบริษัทเอกชนได้บริจาคยางรถยนต์ที่ไม่ผ่านมาตรฐานชนมาให้ถึงชุมชน แต่ชุมชนยังขาดงบประมาณในการซื้อปูนซีเมนต์มาเทใส่ แม้ได้ทำโครงการเสนอไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่หน่วยงานยังไม่ยอมรับในวิธีการของชุมชน เนื่องจากกังวลว่าอาจเป็นขยะหรือก่อให้เกิดมลพิษในทะเล แม้ชาวบ้านจะยืนยันว่าเต้าอย่างที่ได้ทิ้งลงไปรุ่นแรกเมื่อปี 2543 ซึ่งมีอายุเกือบ 10 ปี ยังมีสภาพเหมือนเดิม เชือกป่านมะนิลาก็ยังไม่ขาด ยางรถยนต์ยังไม่กรอบ แกมมีกึ่ง หอย และปลาต่างๆ เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านคาดว่าน่าจะคงสภาพน้ำไปได้อีกไม่ต่ำกว่า 50 ปี

แม้ชาวบ้านจะเห็นประโยชน์ของเต่าอย่าง แต่ก็ยังไม่ปักใจเชื่อว่าจะไม่มีโทษ จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์จนมั่นใจว่าปลอดภัยทั้งต่อคนและระบบนิเวศ จึงคอยสังเกตผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นไปพร้อมๆ กัน รวมทั้งเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการพิสูจน์ ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็วางแผนที่จะทำวิจัยที่จะศึกษาผลกระทบของเต่าอย่างทั้งด้านบวกและด้านลบ เพื่อจะตอบข้อกังขาของตนเองและสังคมให้ได้ แต่หากยังไม่มีใครให้คำตอบที่ชัดเจนได้ ชุมชนก็จะเลือกวางเต่าอย่างต่อเนื่อง แม้จะยังไม่แน่ใจเกี่ยวกับมลพิษที่เกิดขึ้นก็ตาม แต่ชุมชนได้มีความแน่ใจในประโยชน์ที่เกิดขึ้นข้างต้นแล้ว แต่หากมีหน่วยงานเสนอทางเลือกที่ดีกว่านี้ ชุมชนก็พร้อมจะเปลี่ยนแปลง

หากคิดเปรียบเทียบความคุ้มค่าระหว่างเต่าอย่างกับการใช้ไม้ไผ่ ชุมชนยืนยันได้ว่า ใช้เต่าอย่างคุ้มค่ากว่าแน่ๆ เพราะชาวบ้านคาดว่าจะมีอายุอย่างน้อย 50 ปี ในขณะที่ไม้ไผ่ต้นละ 20 บาท ต้องใช้จำนวนมากกว่า และมีอายุใช้งานเพียงปีกว่าๆ เท่านั้น ส่วนกรณีการใช้เสาปูนหรือแผ่นปูนกันคลื่น ชุมชนก็เคยเห็นที่อื่นมาแล้วว่า ไม่คงทน เนื่องจากในแผ่นปูนมีเหล็กเสริม เมื่อเหล็กดูดน้ำแผ่นปูนก็แตก จึงขอเลือกเต่าอย่างไว้ก่อน

เขตและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน

การแบ่งสภาพพื้นที่ป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน ได้กำหนดให้มีโซนอนุรักษ์พิเศษ บริเวณคลอง 7-8 เนื่องจากเป็นบริเวณที่ถูกทำลายมาก จึงต้องให้ป่าฟื้นตัว และต้องการให้เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และแหล่งศึกษาเรียนรู้ ส่วนพื้นที่บริเวณอื่นๆ ก็ได้มีการกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

กฎระเบียบในการจัดการป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน มี 3 หมวด ได้แก่ ข้อตกลงทั่วไป ระเบียบการใช้ประโยชน์ (ไม้ ปูแสม และสัตว์ในป่าชายเลน) และบทลงโทษ ดังต่อไปนี้

ข้อตกลงทั่วไป

- 1) ห้ามทำลาย รุกล้ำแนวเขต หรือเข้ายึดครองทรัพยากรป่าชายเลน
- 2) การโค่น ตัด หรือนำไม้ออกจากป่า ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการก่อน
- 3) ห้ามนำไม้ไปใช้หรือหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
- 4) ให้บริเวณระหว่างคลอง 7 และ คลอง 8 เป็นเขตพิทักษ์ป่าชายเลนและสัตว์น้ำ
- 5) ห้ามตั้งบ้านเรือนในเขตป่าชายเลน ยกเว้นจุดตรวจ
- 6) ห้ามตัดไม้หรือทำให้ต้นไม้ตาย ยกเว้นคนที่มีฐานะยากจนหรือตัดเพื่อสาธารณประโยชน์ ตามที่ขอและคณะกรรมการอนุญาต

ระเบียบการใช้ประโยชน์

- 1) ไม้ใช้สอย: คนในชุมชนทุกคน คนนอกชุมชนที่เดือดร้อนและเพื่อสาธารณะประโยชน์ มีสิทธิขอใช้ไม้จากคณะกรรมการ โดยกรอกแบบฟอร์มให้คณะกรรมการพิจารณาอนุญาต
- 2) สัตว์น้ำ: ห้ามจับปูแสมในฤดูวางไข่ ช่วงขึ้นและแรม 4-6 ค่ำเดือน 11 ห้ามจับสัตว์น้ำบริเวณคลอง 7-8 ห้ามใช้ยาเบื่อและเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ห้ามจับปูแสมขนาดเล็กและปูดำขนาดเล็กกว่า 20 ตัวต่อกิโลกรัม
- 3) สัตว์ป่า: ห้ามตีผึ้งบริเวณคลอง 7-8 อนุรักษ์หิ้งห้อยไว้เพื่อการศึกษา

บทลงโทษ

- 1) การตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ
 - หากเป็นคนในชุมชน คณะกรรมการจะมีการตักเตือนและทำความเข้าใจ ลงโทษให้บำเพ็ญประโยชน์ ตัดสิทธิต่างๆ ในชุมชน และปรับตั้งแต่ 100-500 บาท พร้อมยึดของกลาง
 - หากเป็นคนนอกชุมชนให้ตักเตือนพร้อมยึดของกลาง ปรับตั้งแต่ 100-500 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความผิดและดุลยพินิจของคณะกรรมการ
- 2) ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ จะถูกตักเตือนและยึดของกลาง ปรับตั้งแต่ 1,000-5,000 บาท โดยคณะกรรมการ หรือส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีตามกฎหมาย
- 3) **ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ จะถูกตัดสิทธิพิเศษจากกองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนป่าชายเลน และกองทุนเงินล้าน**

การเฝ้าระวังป่าชายเลน

รูปแบบการบุกรุกทำลายป่าชายเลนในชุมชนนําร่องต่างๆ ในอดีตกับปัจจุบันจะมีการแตกต่างกันบ้าง เพราะเมื่อก่อนการสัมปทานป่าเพื่อเผาถ่าน ซึ่งผู้ประกอบการมักไม่ทำตามเงื่อนไขที่กำหนด ได้ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน ในปัจจุบัน การสัมปทานป่าหมดไป แต่ยังมีกรบุกรุกในลักษณะการทำนาเกลือ การลักลอบตัดไม้ การทำประมงด้วยเครื่องมือทำลายล้าง เป็นต้น

สำหรับการทำนากุ้งชุมชนจะมองเห็นได้ชัดเจน แม้จะไม่สามารถแก้ไขปัญหามากนัก นอกจากการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแนวเขตป่าให้ชัดเจนเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาที่จะลุกลามต่อไป แต่การลักลอบตัดไม้และการบุกรุกของเรืออวนลาก อวนรุน และประมงพาณิชย์ในรูปแบบอื่นๆ บริเวณหน้าทะเล ซึ่งส่งผลกระทบต่อป่าชายเลน ชุมชนจะไม่สามารถเห็นได้ตลอดเวลา จำเป็นต้องมีมาตรการป้องกันและเฝ้าระวัง

เมื่อก่อน ที่บ้านเปร็ดโนมีการการบุกรุกทำลายป่าชายเลนรุนแรงมาก ชุมชนมีการแบ่งพื้นที่ลาดตระเวนโดยได้เอาคลองต่างๆ ที่ไหลผ่านป่าชายเลน จำนวน 12 คลองหลัก มาเป็นแนวเขตโดยแบ่งออกเป็น 5 โซน แล้วจัดทีม แบ่งงานกันลาดตระเวน เพื่อให้สามารถสอดส่องดูแลให้ทั่วถึง แต่ปัจจุบันปัญหาได้ลดลงไปบ้างและมีปัญหาค่าน้ำมันเรือสูงมาก จึงได้ลดความถี่ในการลาดตระเวนไป แต่ได้ขอความร่วมมือให้ผู้ที่ทำประมงในป่าชายเลน เช่น คนจับปู คนแทงกุ้ง หรือกลุ่มประมงชายฝั่ง ได้คอยเป็นหูเป็นตา หากพบเห็นผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชนหรือพบเห็นการทำลายป่าชายเลน ก็จะแจ้งกลุ่มอนุรักษ์ส่วนการลาดตระเวนก็ยังมิอยู่เป็นครั้งคราว อย่างไรก็ตาม การวางเต่ายางก็ได้มีส่วนช่วยในการป้องกันเรืออวนลากอวนรุน และการคราดหอยได้มา

4.

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน

ชุมชนไพรในป่าชายเลน

พืชสมุนไพรที่พบในป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน ตามที่ลุงเสรีญ หรือนายเสรีญ เสี่ยงเคราะห์ ซึ่งเป็นหมอยาของบ้านเปร็ดโนระบุไว้ มีจำนวน 39 ชนิด แบ่งเป็นพันธุ์ไม้ป่าชายเลน 26 ชนิด และพันธุ์ไม้อื่นที่พบป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน จำนวน 13 ชนิด ดังรายชื่อต่อไปนี้

พันธุ์ไม้ป่าชายเลน

1. กระเพาะปลา
2. ขลุ่
3. โคลงเคลงขน
4. จาก
5. จิกทะเล
6. ช้ำเลือด
7. ต่อไต้
8. ตะบูนขาว
9. ตาตุ่มทะเล
10. ถอบแถบน้ำ
11. เบญจมาศน้ำเค็ม
12. ปรงทะเล
13. ปอทะเล

14. เป้ง
15. โปรงขาว
16. โปรงแดง
17. โพทะเล
18. รามใหญ่
19. ลำพู
20. สารภีทะเล
21. เสม็ดขาว
22. แสมขาว
23. ลำมะง่า
24. หงอนไก่ทะเล
25. หวายลิง
26. เหงือกปลาหมอ

พันธุ์ไม้อื่นๆ

27. กกลังกา
28. กระเช้าสีดา
29. กำแพงเจ็ดชั้น
30. จุกโรหินี
31. ชิงช้าชาลี
32. แดงหนู
33. เถาคันขาว
34. เถายาลิง
35. เถาวัลย์เปรียง
36. เถาอรคันธ์
37. ผักบู่ทะเล
38. สามสิบ
39. หัวร้อยรู

“ความรอบรู้เรื่องสมุนไพร ได้รับมากจากบรรพบุรุษ และเรียนรู้จากคนอื่นอยู่เรื่อย ๆ ประกอบกับการศึกษาจากตำรา การเป็นหมอยาจะต้องให้ครูเป็นประจำทุกปี รักษาดีลอยู่เสมอ ในการรักษานั้นหมอยาไม่ได้เรียกร้องอะไร นอกจากค่าชันครุ 12 บาท”

สมุนไพรส่วนมากจะเอาแก่นมาใช้ สมุนไพรบางตัวใช้ร่วม บางตัวใช้เฉพาะตัวเดียว ตัวอย่างการใช้สมุนไพรง่ายๆ โกสลิ้ว เช่น หากถูกยางตำตุ่มซึ่งมีพิษเข้าตา แก้ได้ด้วยยางในก้านใบปรง หรือนำปูแสมมาล้างแล้วขังไว้ พอปูนพองน้ำลาย ก็นำมาหยอดตา เป็นต้น คนในชุมชนจะมาหาลุงเสรีญบ้อยๆ ด้วยโรคในระบบช่องท้อง และกล้ามเนื้อ ส่วนเด็กจะปวดท้อง โรคซาง และลิ้นเป็นฝ้า (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในเอกสาร สมุนไพรในป่าชายเลนบ้านเป็ดใน)

อาการและพืชสมุนไพรที่สำคัญ ได้แก่

▪ ท้องอืด ท้องเฟ้อ ยาถ่าย	ตาตุ่มทะเล ลำมะงา แดงหนู ถอบแถบน้ำ เบญจมาศน้ำเค็ม จาก ยาระบาย
▪ แก้กษัยเส้น บำรุงธาตุ	เถาว์ลยเปี๋ยง ชิงช้าชาลี เถาคันขาว เหงือกปลาหมอ ขลุ่ หวาย
▪ ขับเสมหะ ขับปัสสาวะ	ลิ้ง ถอบแถบน้ำ เบญจมาศน้ำเค็ม หัวร้อยรู ต่อไล่ ช้าเลือด
▪ แก้ไข้ ตัวร้อน	กำแพงเจ็ดชั้น จาก เสม็ดขาว แสมขาว สารภีทะเล รามใหญ่
▪ แก้ไข้ ตัวร้อน	ปอทะเล ลำมะงา แดงหนู เหงือกปลาหมอ ขลุ่ หวายลิ้ง เถาอรคณ์
▪ แก้ไข้ ตัวร้อน	รามใหญ่
▪ แก้อักเสบ ปวดบวม	โปรงขาว ลำมะงา ตาตุ่มทะเล เถาว์ลยเปี๋ยง ชิงช้าชาลี
▪ สมานแผล รักษาโรคผิวหนัง	เหงือกปลาหมอ ปรงทะเล ขลุ่ เบญจมาศน้ำเค็ม จุกโรหิณี หัวร้อยรู
	เป้ง โปรงแดง ตะบูนขาว โคลงเคลงขน สารภีทะเล หงอนไก่ทะเล
	รามใหญ่
▪ บำรุงหัวใจ	หัวร้อยรู
▪ ถ่ายพยาธิ	ชิงช้าชาลี หัวร้อยรู
▪ รักษาโรคผิวหนัง	ขลุ่ จาก
▪ ถอนพิษ	ปรงทะเล เป้ง จาก ลำพู จิกทะเล เถาอรคณ์
▪ ขับประจำเดือน	ขลุ่ เถายาลิง
▪ แก้ท้องเสีย ท้องร่วง	ตาตุ่มทะเล โปรงขาว สามสิบ กำแพงเจ็ดชั้น
▪ แก้ท้องเสีย	ตะบูนขาว
▪ แก้ซางเด็ก โรคเด็กอ่อน	เถาหัวลิง จาก

เมื่อก่อน หากใครเจ็บไข้ไม่สบาย ก็จะมาหาลุงเสริญที่บ้านหรือไม่ก็จะมาตามไปรักษาได้ถึงบ้าน ลุงเสริญจะดูอาการ จัดยา บางครั้งยังต้องเฝ้าดูอาการผู้ป่วยให้แน่ใจว่าปลอดภัยแล้ว จึงจะกลับ โดยคิดอยู่เสมอว่าเป็นการช่วยคนเจ็บ แล้วยังเป็นการได้ฝึกฝนวิชาไปด้วย เพราะยิ่งใช้ก็จะมีความรู้เรื่อย ๆ ปัจจุบันลุงเสริญ มีอายุกว่า 80 ปีแล้ว ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรมาจากบรรพบุรุษ รุ่นทวด ปู่ และพ่อ ซึ่งเป็นหมอยาของหมู่บ้านสืบทอดกันมา ยังขาดผู้สืบทอด จึงได้เริ่มรวบรวมและบันทึกสำหรับเผยแพร่ให้ผู้สนใจอื่นๆ

การจับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลน

การจับสัตว์น้ำในบริเวณป่าชายเลนของบ้านเป็ดใน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ การจับปู แสม แหงกุ้ง แหงปลา เป็นต้น ส่วนเครื่องมือทำลายล้างที่ชุมชนบ้านเป็ดในไม่อนุญาตให้ใช้ ได้แก่ โพงพาง เลี้ยงหอย ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่ควบคุมยาก จับสัตว์น้ำทุกขนาด ใครมีทุนมากก็จะทำมาก ทำแบบนายทุน ไม่แบ่งคนอื่น หากมีการแบ่งพื้นที่ให้คนในหมู่บ้านก็เสี่ยงต่อการเปลี่ยนมือไปเป็นของนายทุนในอนาคต สำหรับการเลี้ยงหอยถือเป็นการลงทุนแล้วรอเก็บเกี่ยว ทำให้ชาวบ้านที่ยากจนไม่สามารถทำได้ หากจะทำก็ต้องเกิดหนี้สิน

“การประมงโดยใช้ทุนสูง อย่างโพงพางและเลี้ยงหอย เป็นการทำลายประมงพื้นบ้าน เพราะเป็นการยึดครองพื้นที่สาธารณะที่เป็นแหล่งประมงของชาวบ้านมาเป็นของส่วนตัว เป็นโอกาสของนายทุน และจะทำให้ชาวบ้านมีหนี้สิน”

กรณีการเลี้ยงหอยในชุมชนข้างเคียง เห็นได้ชัดว่าทำให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรม เส้นทางน้ำเปลี่ยน และเกิดการทับถมของดินตะกอน ดินเลนมาทับหอยธรรมชาติตาย และกระทบต่อประมงพื้นบ้านที่หากิน วันต่อวัน สำหรับบ้านเป็ดโนได้ทำการรักษาพื้นที่บริเวณชายฝั่ง 8 กิโลเมตร ไว้สำหรับเป็นแหล่งหอยแครง ธรรมชาติเพื่อเอื้อประโยชน์สำหรับชาวประมงพื้นบ้าน

คนในชุมชนเป็ดโน แม้จะมีอาชีพทำสวนหรืออื่นๆ แต่ก็ยังไปจับสัตว์น้ำในป่าชายเลนไว้กินในครัวเรือน อุปกรณ์คือ เรือยนต์ สายเบ็ด ที่ม้วนเก็บเชือก ไม่มีคันเบ็ด ใช้กุ้งตัวเล็กๆ เป็นเหยื่อ เวลาปลาากเบ็ดค่อยดึงมา ส่วนใหญ่จับปลาเก๋ย ปลาปาน ปลากะรังแดง ปลาเก๋า หอยปากเบ็ด หอยขุ่น หอยครง และหอยอื่นๆ

นอกจากนี้ ยังมีกรรมกั้งและแทงกั้งในคลองบริเวณป่าชายเลน กุ้งที่ได้ส่วนใหญ่เป็นกั้งขาว กั้งแชบว๊ย กรรมกั้งจะทำในช่วงน้ำแห้งทั้งกลางวันและกลางคืน โดยการคลานไปตามเลน แล้วใช้มือควานหาตัวกั้งที่ฝังตัวอยู่ในเลน แตกต่างจากการแทงกั้งที่จะทำเฉพาะช่วงน้ำแห้งในตอนกลางคืน โดยใช้ฉมวกและคอยสังเกตตากั้งที่กระทบกับแสงไฟ

การใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน ทำการประมงในคลองย่อยในบริเวณป่าชายเลนและบริเวณหน้าทะเล โดยไม่ได้ออกไปนอกทะเล ส่วนใหญ่ปริมาณที่จับได้ไม่แน่นอน โดยในช่วงหัวน้ำขึ้นจะจับได้มากที่สุด ส่วนใหญ่ไม่ได้ยึดเป็นอาชีพ เพราะการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน อย่างเช่น เบ็ด ฉมวก จะได้สัตว์น้ำปริมาณไม่เยอะ แต่สามารถลดรายจ่ายในครัวเรือนได้

เครื่องมือประมงพื้นบ้าน

เครื่องมือประมงพื้นบ้าน ซึ่งชุมชนบ้านเปร็ดโนใช้ในการทำมาหากินในบริเวณป่าชายเลนและชายฝั่งทะเลมีอยู่หลายชนิด สำหรับเครื่องมือที่สามารถรวบรวมได้ ได้แก่ แหวนหรือฉมวก เบ็ดประเภทต่างๆ แห อวน เป็นต้น ปัจจุบันได้เลิกใช้และสูญหายไปบ้าง อย่างเช่น คะนาง ส่วนเครื่องมืออื่นๆ มีดังนี้

แหวนหรือฉมวก

เบ็ดราว

เบ็ดตก

เบ็ดเหวี่ยง

เบ็ดทง

ลอบปู สุ่มปู

หยุดจับร้อย คอยจับล้าน

“ปูแสมที่บ้านเปรีตโน จะวางไข่ปีละ 2 ครั้ง ทุกปี จึงมีแนวคิด
ในการหยุดปูในช่วงวางไข่ เพื่อเพิ่มปริมาณปู จึงใช้คำว่า หยุดจับ
ร้อย คอยจับล้าน”

ช่วงที่ปูแสมวางไข่ คือ ขึ้นและแรม 4, 5 และ 6 ค่ำ ของเดือน 11 และเดือน 6 ปัจจุบัน จึงได้
ประกาศให้หยุดจับปูในช่วงปูวางไข่ในเดือน 11 ตรงกับเดือนตุลาคม เป็นเวลา 6 วัน ช่วงนี้เป็นฤดูก่อนเข้า
ลมหนาว หมดฝน เป็นช่วงปูวางไข่ ปูทุกตัวมีไข่ แม้แต่ตัวเล็กๆ ก็มีไข่ ชาวบ้านในบริเวณนี้ก็จะทราบกัน
ปัจจุบันกำลังหาวิธีเพื่อจะหยุดจับในช่วงเดือน 6 ด้วย

คนจับปูแสมที่บ้านเปรีตโนได้มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ บางคนยึดเป็นอาชีพหลัก เพราะสามารถสร้าง
รายได้ทุกวัน แม้จะมีบางช่วงจับปูได้น้อยเนื่องจากสภาพธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยก็ตาม อย่างเช่น ช่วงฤดู
ฝนปูแสมซุกซุ่มน้อยกว่าช่วงหน้าแล้ง ช่วงที่จับปูได้มากที่สุดคือ สิงหาคมถึงตุลาคม แต่ปูราคาจะถูกเพราะ
ปริมาณที่จับได้เยอะ พออย่างเข้าเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ลมหนาวเริ่มเข้ามาใบไม้ร่วงจะไปปิดปากกรู
ปูไม่ขึ้นจากกรูก็จะจับได้น้อย

การจับปูแสมจะมีอุปกรณ์เฉพาะ คือ ชุดจับปู รองเท้าและถุงเท้า ถุงมือ ไฟและแบตเตอรี่ ไม้ล้วงปู
และตะของใส่ปู การจับปูจะทำตอนกลางคืน ในช่วงน้ำแห้งปูก็จะอยู่ตามรู ต้องใช้ไม้แห่ปากกรูให้ปูออก
มาแล้วตะบป ส่วนช่วงน้ำขึ้น ปูก็จะหนีขึ้นต้นไม้หรือขึ้นอยู่ตามโขด ก็ต้องรีบจับใส่ตะของ ดังนั้น ไม่ว่าน้ำ
จะขึ้นหรือลง ก็จะสามารถจับปูแสมได้ แต่ต้องปรับวิธีการ การที่น้ำโตตอนกลางคืน ปูขึ้นต้นไม้จะจับปูได้
มากกว่า แต่ต้องจับให้เร็ว เพราะเมื่อน้ำเริ่มลงปูจะแหแล้ว สำหรับกลางวันปูจะตื่นคนและวิ่งหนีลงรู ซึ่ง

เร็วมากไม่สามารถจับได้ทัน เช่นเดียวกับเดือนหงาย ปูจะแห่ จะจับยาก จับได้น้อย ถ้าน้ำท่วมเดือนหงาย ปูจะแห่และกระโดดน้ำ จับไม่ทัน

แหล่งจับปูแสมส่วนใหญ่เป็นที่ประจำของแต่ละคน คนหาปูแสมจะเดินไปเรื่อยๆ หากเห็นว่ามีคนอื่นอยู่แล้ว ก็จะหลบไปที่อื่น แต่จะไม่มีแบ่งเขตกันชัดๆ เป็นพื้นที่ของใคร โดยจะถือว่าป่าชายเลนเป็นของส่วนรวม สามารถจับข้ามเขตกันได้

คนจับปูแสมที่บ้านเป็ดในได้หากินอยู่กับป่าชายเลน จึงสำนึกในคุณค่าว่า **“หากป่าชายเลนอยู่ปูแสมก็อยู่ คนก็อยู่ได้”** คนขยันก็หาได้มาก จับปูแสมอย่างเดียวก็นำมาขายแล้ว เพราะจับปูได้เฉลี่ยวันละ 10 กิโลกรัมๆ ละ 60 บาท คิดเป็นเงิน 600 บาท บางเดือนมีรายได้จากการจับปูแสมนับหมื่นบาท โดยมีจุดรับซื้อปูแสมในหมู่บ้าน 3 จุด ส่งต่อไปพ่อค้าในจังหวัดตราด ซึ่งมีประมาณ 10 ราย ปูแสมที่ตลาดปูเค็มต้องการ คือ 3 ตัวเฮก หรือ 3 ตัวต่อขีด หรือ สามสิบตัวต่อกิโลกรัม

มีการเพิ่มมูลค่าปูแสมด้วยการดอง **ปูเค็ม** ที่เริ่มจากการคัดปูตายและก้ามหลุดออก หลังจากคนจับปูนำเอามาส่ง ทำการล้างแล้วดองน้ำแข็งในตอนเช้าเพื่อให้เนื้อปูคงสด เพราะจะร่อนน้ำปูประมาณท่วมเพื่อทิ้งไว้จนเช้า ประมาณตีห้า จึงจะนำเอาไปขายตลาด

กรรมวิธีในการเตรียมน้ำปู เริ่มจากการนำน้ำเปล่ามาใส่เกลือ ผงชูรส และน้ำตาล ต้มไฟให้เดือด แล้วทดสอบโดยเอาข้าวสุกใส่ลงไป หากข้าวลอยแสดงว่าเค็มพอเหมาะ ตอนทำน้ำปูใหม่ๆ จะทำการเคี่ยวสองสามวันครั้ง แต่สำหรับน้ำปูของป้าบ๊วยในอ่างขางบ้าน ได้ทำมานับสิบปีแล้ว จึงเคี่ยวไม่บ่อย รอเจ็ดวันแล้วค่อยเคี่ยวครั้งหนึ่ง เมื่อเคี่ยวน้ำปูจนเดือด จะค่อยๆ ตักฟองและน้ำใสออก เคี่ยวน้ำปูแต่ละครั้งจะต้องเติมเกลือประมาณ 1 ถูกลง น้ำตาลครึ่งกิโลกรัม ผงชูรสครึ่งซอง ใส่ปูนเผา (เอาใส่กระป๋องเผาไฟ) จะทำให้น้ำปูกรอบ แล้วเคี่ยว เพราะการใส่น้ำปูลงไปแต่ละครั้ง จะทำให้น้ำปูเจือจาง

กรณีป่าบวญที่รับซื้อปฐซึ่งมีคนค้ดมาให้ล้แล้วประมาณ 30 กิโลกรัมต่อวัน ในราคากิโลกรัมละ 65 บาท ดอหงหนึ่งคั้น เป็นปฐเค้ม 32 กิโลกรัม แล้วให้ลูกสาวเป็นผู้นำไปขายในตลาดตัวเมืองตราด ในราคา กิโลกรัมละ 80-100 บาท เมื่อหักค่าใช้จ้่ายแล้ว มีกำไรประมาณ 500 บาทต่อวัน

การแปรรูปปฐแสม นอกจากนำไปทำปฐเค้มาแล้ว สามารถนำไปทำอาหารได้นานาชนิด เช่น ปฐสามรส ยำปฐเค้ม ปฐหลน ปฐอ่อนค้้วหวาน เป็นต้น

การจัดกิจกรรมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในป่าชายเลน

การจัดกิจกรรมเรียนรู้ของบ้านเปร็ดไถ่เห็นได้ชัดเจนน คือ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ และโฮมสเตย์ ซึ่งกิจกรรมหลังนี้เป็นการจัดไม่ตั้งใจ เกิดขึ้นเนื่องจากมีงานพัฒนาและมีคนเข้ามาในชุมชนจำนวนมากในช่วงแรกเกิดจากหน่วยงานภายนอกต่างๆ ที่เข้ามาทำงานกับชุมชนเป็นผู้ติดต่อเข้ามา รวมทั้งการนำชุมชนอื่นๆ ในเครือข่ายมาแลกเปลี่ยนข้อมูล ในช่วงหนึ่งมีนักวิจัย นักศึกษาเข้ามาทำวิทยานิพนธ์ ตามมาด้วยคณะต่างๆ เข้ามาเรื่อยๆ

การจัดระบบโฮมสเตย์ของเปร็ดไถ่ ได้มอบหมายให้คณะกรรมการคนหนึ่งเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบหลัก ในการประสานงาน แบ่งหน้าที่ และจัดคิวเข้าพักบ้านต่างๆ ซึ่งมีจำนวน 30 ครัวเรือน โดยกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ยังรับผิดชอบในภาพรวม การให้ข้อมูลในแต่ละเรื่อง จุดเน้น คือ การเรียนรู้ธรรมชาติ ทั้ง

ทรัพยากรและวัฒนธรรมชุมชน จึงมีการค้นหาจุดเด่นของชุมชน ได้แก่ ป่าชายเลน วิถีชีวิต จับปูแสม เลี้ยงปลา เลี้ยงปูดำ สวนผลไม้ สวนยางพารา ชมหิ่งห้อย (ช่วงตง หรือเดือนแรม) ทำประมง

ในการจัดการเรื่องรายได้ กำหนดค่าที่พัก 100 บาทต่อคน อาหารมื้อละ 60บาท หักรายได้ค่าที่พัก และค่าอาหาร 15 % โดย 10% เข้ากลุ่มอนุรักษ์ฯ หรือกองทุนของกลุ่มฯ เพื่อส่งให้กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ไปบริหารจัดการ โดยแยกบัญชีกันชัดเจน ส่วนอีก 5% จัดสรรให้ผู้ประสานงาน ปัจจุบัน เป็นการรองรับคนที่มาดูงาน และมาเรียนรู้ โดยมีการติดต่อกันล่วงหน้า กำหนดวัน ที่พัก อาหาร รวมทั้งประเด็นที่ต้องการเรียนรู้เป็นพิเศษ สำหรับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนและจัดดูงานต่างๆ ไม่มีการคิดค่าใช้จ่ายเพิ่ม เพราะเน้นการเรียนรู้มากกว่าการท่องเที่ยว ดัชนีรับคนมาศึกษาดูงานอย่างมิตรและเพื่อน มิใช่ลูกค้า

“เราหวังที่จะไม่ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ เพราะได้เห็นบทเรียนที่ล้มเหลวจากที่อื่นมาแล้ว นอกจากนี้ เน้นให้คนที่เข้ามาได้เรียนรู้ของจริง ไม่มีการจัดฉากให้ดู เพราะจะเสี่ยงต่อการทำลายวิถีชุมชน และไม่ได้คิดเรื่องรายได้เป็นหลัก ”

การจัดการเรียนรู้เพื่อรองรับการเข้ามาศึกษาดูงานและท่องเที่ยว ยังไม่มีการจัดระบบไว้รองรับมากนัก เนื่องจากใช้ชุมชนเป็นฐาน เน้นการแลกเปลี่ยนข้อมูล และที่พักสะอาด โดยกรรมการจะช่วยกันประเมินความพร้อมแบบง่ายๆ โดยเฉพาะเรื่องที่พัก เน้นความสะดวกเป็นหลัก จัดการเองโดยไม่ได้มีพี่เลี้ยงมาแนะนำ อย่างไรก็ตาม การจัดเรียนรู้ให้กับผู้ที่มาเยี่ยมเยือนในแต่ละครั้ง ชาวเบริดโนจะได้ความรู้กลับมาด้วย จึงเป็นทั้งการให้และการรับ ทำให้ได้ความรู้ และได้เพื่อน

เส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน กำหนดโดยใช้แนวคันนาทุ่งเดิมที่นายทุนเคยเข้ามาทำนาทุ่งเมื่อ 30 ปีที่แล้ว เพื่อหลีกเลี่ยงการทำลายป่า เดิมมีเพียง 500 เมตร แล้วหมดงบประมาณ แต่มีอยู่คราวหนึ่งมีคณะศึกษาดูงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาเดินศึกษาป่าชายเลน เมื่อเดินจนเข้าไปใกล้ๆ ทะเล ก็ได้ยินเสียงคลื่น ซ่า ซ่า มีสตรีคนหนึ่งรู้สึกตื่นเต้นมาก จนวิ่งลุยเลนไปดูคลื่นและทะเลเพราะไม่เคยเห็น จึงเป็นแรงบันดาลใจให้คณะกรรมการคิดขยายเส้นทางไปให้ถึงทะเล นับว่าเป็นโชคดีที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ในขยายเส้นทางได้ตามที่ต้องการ รวมระยะทาง 1,800 เมตร โดยผ่านป่าปลูก ป่าธรรมชาติ เตาถ่านเก่า ประตูนากุ้งเก่า เพื่อเป็นจุดเล่าประวัติศาสตร์ จนไปถึงริมทะเล ทำให้สามารถชมแหล่งหอยแครง และการประมงต่างๆ ด้วย โดยมีศาลาจุดพักเป็นระยะๆ

แต่กระนั้น ก็ล้มคิดไปว่าเส้นทางแบบนี้ จะทำให้ต้องเดินไปกลับรวมเป็นระยะทาง 3,600 เมตร ซึ่งเป็นระยะทางที่ยาวเกินไป บางครั้งมีคณะมาศึกษาดูงาน 2-3 รอบ ทำให้คณะกรรมการที่นำไปเหนื่อยมาก จึงเป็นบทเรียนของการทำไปตามสถานการณ์ โดยไม่ได้วางแผนให้รอบคอบตั้งแต่ต้นจนจบ

ดังนั้น จึงเริ่มคิดจะทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติใหม่ มีลักษณะเป็นวงซึ่งไม่ต้องเดินย้อนกลับทางเดิม พร้อมเพิ่มแผ่นป้ายอธิบายความรู้เป็นจุดๆ ตลอดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ โดยเฉพาะจุดพักบริเวณศาลาแปดเหลี่ยม เป็นจุดชมวิวยกออกไปนอกทะเล เพื่อจะเป็นจุดเฝ้าระวังการทำลายทรัพยากรด้วย

จาก...หลากหลายผลิตภัณฑ์

จากเป็นพืชป่าเลนอีกชนิดหนึ่ง ที่ขึ้นอยู่ตามลำคลองทั่วไป ส่วนใหญ่ไม่มีเจ้าของใครๆ ก็สามารถไปเก็บมาใช้ประโยชน์ ในลักษณะต่างๆ เช่น ทำหมวก เย็บจากมุงหลังคา และใช้ทำขนมจาก เป็นต้น การเย็บหมวกจากที่บ้านเปรีดโน แม้จะไม่มีใครทำเป็นอาชีพหลัก แต่ก็สามารถสร้างรายได้เสริมได้เป็นอย่างดี ปัจจุบัน มียอดสั่งซื้อจนทำแทบไม่ทัน แต่คนทำอาชีพนี้ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลา เนื่องจากต้องดูแลสวนยางพาราและสวนผลไม้ด้วย

การทำหมวกจะเริ่มจากการไปตัดหาใบจากที่ไม่อ่อนไม่แก่เกินไป เลือกใบช่วงกลางๆ ตัดหัวและหางใบจากให้มีขนาดพอดี รีดใบให้ทางออก แล้วนำมาเย็บด้วยด้ายที่ซื้อหาจากตลาด เสร็จแล้วใช้ไม้ไผ่เย็บขอบอีกชั้น แล้วใช้น้ำมันยางทาอีกครั้งเพื่อให้คงทนต่อการใช้งาน นอกจากนี้ ยังต้องทำเหวียนหมวก ซึ่งเป็นชิ้นในของหมวก ที่ทำด้วยไม้ไผ่ หากไม่ทำเองก็ต้องซื้อหาในราคา 12 บาท แต่หากทำเองทั้งหมด หมวกใบหนึ่งจะมีต้นทุนประมาณ 10 บาทต่อใบ ซึ่งสามารถขายส่งได้ในราคา 50-60 บาท แล้วแต่ขนาด ในวันหนึ่งๆ จะทำได้ประมาณ 2-3 ใบ ราคาขายปลีกในตลาด ราคาใบละ 80-100 บาท

หมวกที่บ้านเปรีดโนจะมีลักษณะยอดมน ขนาดปานกลาง แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงตามที่พ่อค้าภายนอกสั่งซื้อมา แม้จะมีคนทำหมวกใบจากลดลง แต่ชาวบ้านที่นี่ยังใช้หมวกกันอยู่ทุกวัน ไม่ว่าจะเดินทางในหมู่บ้านหรือไปทำสวน กันได้ทั้งแดดและฝน โดยทั่วไปแล้ว หมวกใบจากจะมีอายุใช้งานประมาณ 2 ปี

“การทำหมวกจาก หากทำจริงๆ ได้อย่างน้อยเดือนละ 3,000–4,000 บาท แต่คนสมัยนี้ไม่ทำกัน เพราะคิดว่าได้เงินทีละน้อย แต่ลืมนึกไปว่า ไม่ต้องลงทุนและไม่เสี่ยงต่อสารเคมีเหมือนทำสวน ”

นอกจากนี้ ยังมีการทำจากมุงหลังคาด้วย ซึ่งชาวบ้านยืนยันว่าการมุงหลังคาด้วยจากจะช่วยให้อากาศเย็นสบายกว่าหลังคากระเบื้อง จึงมักใช้จากมุงหลังคาศาลา ไร่พักผ่อนในช่วงกลางวัน หรือมุงหลังคาขนาถกลางนา ปัจจุบันหาคนเย็บจากยากมาก หากจะใช้ก็ต้องไปสั่งซื้อจากนอกชุมชน

5. การพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน

พัฒนาการและแนวคิด

การก่อตัวของกลุ่มในชุมชน เริ่มมาจากการประกาศพื้นที่สัมปทานป่าชายเลน ทับพื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน ทำให้ชุมชนเริ่มเข้ามาสอดส่องดูแล จึงได้พบการตัดไม้ผิดเงื่อนไขการสัมปทานและนอกแปลงสัมปทาน ผู้ใหญ่บ้านจึงได้รวมกลุ่มชาวบ้าน ไปยื่นหนังสือกับหน่วยงานราชการให้เข้ามาตรวจสอบ แต่ก็ไม่มีผลใดๆ เกิดขึ้น นายทุนที่สัมปทานป่ายังทำลายป่าชายเลนด้วยการขุดคุ้ยน้ำกันน้ำเค็มทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรมมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งในปี 2526 ชาวบ้านทั้งชายและหญิงได้รวมตัวกันอีกครั้ง จนถึงขั้นการใช้ความรุนแรง มีการยื่นหนังสือถึงหน่วยงานราชการส่วนกลาง เดินขบวน มีผลให้ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องลาออกในปี 2529 แล้วได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานทหาร ระเบิดค้นกันน้ำเพื่อเปิดช่องให้น้ำทะเลเข้ามาในป่าชายเลน ต่อมาในปี 2541 ได้ก่อตั้ง **“กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน”** ขึ้น

ในระยะแรกๆ กลุ่มฯ ยังขาดความเข้าใจว่าโครงสร้างควรประกอบด้วยอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีบทบาทอย่างไร จึงค่อยๆ พัฒนาด้วยการเรียนรู้จากกรณีอื่น จนได้มีการตั้งคณะกรรมการที่ชัดเจนมากขึ้น โดยตัวแทนของกลุ่มต่างๆ เข้าร่วม และมีกรรมการโดยตำแหน่งคือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน และสมาชิก อบต.ในพื้นที่ การบริหารของกลุ่มนี้ ยังอาศัยความสัมพันธ์ของเครือญาติ

จากความสำเร็จในการขับไล่ผู้ที่ไม่ชอบกฎทำลายป่าชายเลน ชุมชนได้หันมาสนใจปัญหาการลักลอบตัดไม้ป่าชายเลน ผนวกกับปลูกป่าชายเลนและสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านและหาทางออกร่วมกัน มีการกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน ลาดตระเวน มีการปรึกษาหารือร่วมกับชุมชนใกล้เคียง และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ โดยกลุ่มอนุรักษ์ฯ ยังเป็นผู้ประสานงานในการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน มีการประชุมกันทุกเดือน และได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการและงบประมาณจากมีหน่วยงานภายนอกจำนวนมาก จากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

<u>ปัจจัยภายนอก</u>	<u>ช่วงปี พ.ศ.</u>	<u>ปัจจัยภายในและพัฒนาการ</u>
นายทุนเข้ามาทำสัมปทานป่าชายเลนผิดเงื่อนไข ทำนาเกลือและบุกรุกป่าชายเลน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิกเฉย	2526-2528	ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มหารือถึงปัญหาและผลกระทบ และรวมตัวมากขึ้นเรื่อยๆ
นายอำเภอและปลัดอำเภอเมือง ทหาร พระครูวัดห้วยน้ำขาว และหน่วยงานภายนอกให้การช่วยเหลือ	2529-2530	ขับไล่นายทุนสำเร็จ แบ่งงานและแบ่งพื้นที่ลาดตระเวน เริ่มปลูกป่าชายเลน
พระอาจารย์สุบิน ปณีโต วันไผ่ล้อม ชวนตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์	2531-2540	มีการเฝ้าระวังป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง เกิดความร่วมมือในการทำงาน
รองผู้ว่าราชการฯ ผู้ช่วยป่าไม้จังหวัดฯ ให้คำแนะนำ RECOFTC และ SIF ให้การสนับสนุนวิชาการและงบประมาณ	2541-2543	ตั้งกลุ่มอนุรักษ์ฯ ปลูกป่าเสริม ศึกษาข้อมูล ทำแผนจัดการป่าชายเลน วางเต้ายางในคลอง
ผลกระทบจากการกัดเซาะชายฝั่ง บุคคล และหน่วยงานภายนอกเข้ามาศึกษาวิจัย และทำงานร่วมกับชุมชนจำนวนมาก	2544-ปัจจุบัน	วางเต้ายางหน้าทะเล เชื่อมโยงการอนุรักษ์กับการพัฒนาชุมชน เริ่มกองทุนป่าชายเลน เพื่อทำกิจกรรมและช่วยเหลือสมาชิกในยามฉุกเฉิน

การทำงานของกลุ่มฯ ได้ใช้แผนจัดการฯ เป็นเครื่องมือ ซึ่งชุมชนยืนยันว่ามีความสำคัญมาก จนกล่าวว่า “หากบ้านเป็ดในไม่มีแผนจัดการปายายเลน ก็คงล้มไปแล้ว เพราะไม่มีเครื่องมือยืนยันได้ว่าชาวบ้านต้องการอะไร เปิดทางให้หน่วยงานข้างนอกก็จะเข้ามาชี้แนะและกระทำต่อทรัพยากรบ้านเรา” การมีแผนจัดการจะช่วยให้มีข้อมูล และสามารถสร้างความเข้าใจกันภายในและกับหน่วยงานภายนอกได้ว่าชุมชนต้องการอะไร ช่วยให้การดำเนินงานมีทิศทาง การเห็นบทเรียนจากชุมชนข้างเคียงที่ไม่มีแผนการจัดการปายายเลน ว่าไม่สามารถทำงานร่วมกันได้และถูกหน่วยงานภายนอกเข้ามาชี้แนะ ชุมชนก็จะยึดมั่นในแผนนี้ต่อไป

ผู้นำชุมชนได้มีการปรึกษาหารือกันและเรียนรู้จากกรณีต่างๆ จนในที่สุดได้ข้อตกลงว่า การจัดการปายายเลนบ้านเป็ดใน มีวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ

- (1) เป็นแหล่งทรัพยากรที่ยั่งยืนของชุมชน
- (2) เป็นแหล่งทำมาหากิน
- (3) เป็นแหล่งอนุบาลและแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำ
- (4) เป็นแหล่งเรียนรู้
- (5) รักษาไว้เป็นมรดกของโลก

การจัดการปายายเลนที่นี่ จึงเป็นการมองประโยชน์ระยะยาวทั้งต่อชุมชนและสังคม โดยมีได้หาประโยชน์จากไม้ในปายายเลนโดยตรงเพียงอย่างเดียว

แนวคิดและวัตถุประสงค์ข้างต้น ได้ถูกคิดขึ้นโดยชุมชนและเขียนไว้ในแผนการจัดการป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน ที่ชาวบ้านได้ปรึกษาหารือร่วมกันเป็นปี แม้จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก แผนนี้ก็เป็นที่แสดงให้เห็นถึงความรู้ ความคิด และความต้องการของชุมชน

การเรียนรู้

ในการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน พบบทเรียนที่สำคัญว่า หากคนเปร็ดโนรักษาทรัพยากรไว้เพียงชุมชนเดียว หาก ชุมชนข้างเคียงไม่ได้ร่วมช่วยกันรักษาทรัพยากรป่าชายเลนไว้ด้วย ท้ายที่สุดชุมชนนั้นก็ต้องเข้ามาหากินและบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าของชุมชนบ้านเปร็ดโน ดังนั้น จึงต้องไปช่วยให้เขาสามารถดูแลทรัพยากรของเขาให้ได้ด้วย และพร้อมจะผลักดันให้มีแผนการจัดการทรัพยากรในระดับตำบลด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่า หากรักษาทรัพยากรไว้โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ คนก็จะไม่เห็นคุณค่า จึงต้องมีการใช้ประโยชน์ และต้องใช้อย่างยั่งยืน ดังนั้นกฎระเบียบได้เปิดช่องให้มีการใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อคั้นประโยชน์ให้คนเห็นคุณค่าของป่า ถ้าปิดกั้นมาก ชุมชนก็จะมองว่าเป็นป่าของคณะกรรมการจึงเปิดโอกาสให้คนนอกชุมชนเข้าใช้ประโยชน์ทรัพยากรด้วย แต่ก็ต้องเป็นไปตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ และให้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการ

“หากบ้านเปร็ดโนไม่มีแผนจัดการป่าชายเลน ก็คงล้มไปแล้ว เพราะไม่มีเครื่องมือยืนยันได้ว่าชาวบ้านต้องการอะไร เปิดทางให้หน่วยงานข้างนอกก็จะเข้ามาชี้แนะและกระทำต่อทรัพยากรบ้านเรา”

นอกจากนี้ ยังพบว่า หากรักษาทรัพยากรไว้โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ คนก็จะไม่เห็นคุณค่า ดังนั้น ต้องมีการใช้ประโยชน์ และต้องใช้อย่างยั่งยืน ดังนั้นกฎระเบียบจึงเปิดช่องให้มีการใช้ประโยชน์จากไม้ เพื่อคืนประโยชน์ให้คนเห็นคุณค่าของป่า **ถ้าปิดกันมาก ชุมชนก็จะมองว่าเป็นป่าของคณะกรรมการ**โดยเปิดโอกาสให้คนนอกชุมชนเข้าใช้ประโยชน์ทรัพยากรด้วย แต่ก็ต้องเป็นไปตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ และให้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการ เช่น มีการใช้ประโยชน์กันมากแล้ว ก็ต้องรอให้ฟื้นก่อน คนที่ใช้ไม้จะต้องมาร่วมปลูกเพิ่ม สำหรับคนภายนอกจะต้องมีการรับรองจากกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่นั้นๆ เป็นผู้ยากจน และเป็นคนดี

**“การอนุรักษ์ป่าชายเลนเปร็ดใน ไปคนเดียวไม่ไหวแน่
หากเปร็ดในมีกิน คนอื่นๆ ไม่มี ก็ต้องมาใช้ป่าที่เปร็ดในอยู่ดี”**

ชุมชนบ้านเปร็ดในได้มีการเชื่อมต่อและขยายผลสู่ชุมชนข้างเคียง ระดับตำบล และเครือข่ายในระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งในภาพรวม เพราะทรัพยากรชายฝั่งในบริเวณภาคตะวันออก ได้รับแรงกดดันจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวอย่างรุนแรง ชุมชนเดียวจึงไม่สามารถฝ่าวิกฤตได้

6. การสืบถามความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้วยความผูกพันและใกล้ชิดกับป้าชายเลนมาโดยตลอด ชาวบ้านเป็ดในผู้ตอบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 94.80 มีความเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป้าชายเลนเป็นเรื่องสำคัญ โดยทราบว่าในชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ อยู่ ซึ่งผู้ตอบสัมภาษณ์เองก็คิดว่าตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป้าชายเลน เพียงแต่อาจยังไม่เข้าใจมากนัก

ในการจัดการความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป้าชายเลนของชุมชน ผู้ตอบสัมภาษณ์ร้อยละ 34.10 มีความเห็นว่ากลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป้าชายเลน ควรเป็นผู้มีบทบาทในการศึกษาและรวบรวม ส่วนอีกร้อยละ 19.40 เห็นว่า โรงเรียนในชุมชน จะต้องทำหน้าที่นี้ นอกเหนือจากนี้ เห็นว่า อบต. และหน่วยงานภายนอก ควรมีบทบาทหลัก

สำหรับรูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมกับชุมชน ส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 33.20 เห็นว่าควรมีการเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจและสืบทอด โดยการให้ข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ ลงมาเห็นว่า ควรทำการรวบรวม สอบถามจากผู้รู้ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และบันทึกเป็นเอกสาร เพื่อให้คนรุ่นหลังและผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

กลุ่มเยาวชนลูกไม้...ป่าเลน

กลุ่มเยาวชนลูกไม้...ป่าเลน เกิดขึ้นจากการแนวคิดในการที่จะค้นหาตัวกลางในการเชื่อมรอยร้าวของคนในชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะความเห็นที่ไม่ตรงกันในเรื่องการดูแลรักษาป่าชายเลนของคนเปรี๊ตใน งานเสียงตามสายที่ห่างหายมานานกลับฟื้นขึ้นมาโดยเด็กเยาวชนเข้ามาร่วมกันด้วยความสมัครใจ เพื่อที่จะร่วมกันออกไปหาชาวสถานการณ์ที่สำคัญทั้งในหมู่บ้านและนอกชุมชนจากหลายกลุ่มองค์กรซึ่งคนทำงานในกลุ่มอนุรักษ์เชื่อว่าจะเป็นหนทางหนึ่งให้ผู้ใหญ่หันหน้าเข้ามาคุยกันมากขึ้น

กลุ่มเยาวชนได้เริ่มโตมาพร้อมกับกองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลน ด้วยการนำเด็กเข้ามามีบทบาทในการทำงานอนุรักษ์ป่าชายเลนทีละน้อยๆ และสร้างกระบวนการให้เป็นการเรียนรู้ที่ไม่น่าเบื่อ เป็นการปลูกจิตสำนึกในการทำงานเพื่อชุมชน และปลูกฝังการรักษและหวงแหนป่าชายเลนให้แก่เด็กโดยไม่รู้ตัว

ในช่วงแรกๆ ของการทำงานกลุ่มเด็กได้รวมตัวกันด้วยความสมัครใจจำนวน 5 คนเมื่อปลายปี2550 จนถึงปัจจุบันนี้เด็กๆ ได้ร่วมกันเรียนรู้จนมีเยาวชนลูกหลายเข้ามาร่วมงานกันรวมทั้งสิ้น 18 คน ซึ่งเป็นที่คาดหวังของผู้ใหญ่ว่าเด็กกลุ่มนี้ จะกลับคืนมาดูแลป่าชายเลนผืนนี้แทนพวกเขาที่เริ่มมีอายุมากขึ้นเรื่อยๆ จึงได้ค่อยๆ เชื่อมร้อยลูกหลานเหล่านี้ด้วยเชือกอันอบอุ่นอารีย์ของคนในชุมชนเอง พยายามที่จะให้เวลาและโอกาสในการเรียนรู้งานแก่เขาให้มากและอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มลูกไม้ป่าเลน จึงเป็นความคาดหวังของผู้ใหญ่ ที่จะให้สืบสานงานอนุรักษ์ต่อไป โดยอยากเห็นเด็กมีกิจกรรมเกาะเกี่ยวกับชุมชน รวมทั้งต้องการให้รุ่นพี่เชื่อมโยงกับรุ่นน้องในชุมชน ทั้งในเรื่องการเรียนรู้เรื่องประสบการณ์ และเรื่องป่าชายเลนของชุมชน

สมาชิกของกลุ่มฯ ส่วนใหญ่เป็นเด็กประถมฯ มีรุ่นพี่ที่เป็นพี่เลี้ยง โดยกลุ่มอนุรักษ์ฯ จะคอยเป็นที่ปรึกษา และป้อนกิจกรรมให้เด็กอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ด้วยไม่ว่าการไปศึกษาดูงานข้างนอกชุมชน และการรับคณะศึกษาดูงานจากที่อื่นที่เข้ามาในชุมชนก็ตาม นอกจากนี้ ยังคอยกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนลูกไม้...ป่าเลนมีแผนการทำงานของกลุ่ม โดยเริ่มในสิ่งที่อยากทำ เปิดโอกาสให้คิดกันเอง เน้นสร้างการเรียนรู้ให้เด็ก ให้อิสระในการคิดและทำงาน

ปัจจุบัน กิจกรรมหลักของกลุ่มฯ คือ การจัดรายการเสียงตามสายในชุมชนทุกเสาร์-อาทิตย์ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนป่าเลน ทั้งนี้ได้กักจะเตรียมข้อมูลกันเอง และยังมีการจัดกิจกรรม “พาน้องท่องป่าเลน” ในช่วงปิดเทอม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เน้นการค้นหาน้องเยาวชนลูกไม้...ป่าเลนในรุ่นต่อไป โดยศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) ยังเป็นพี่เลี้ยง และสนับสนุนการจัดกิจกรรมในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อขยายผลให้เด็กรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

กองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านเปรตใน

กองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลนบ้านเปรตใน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กองทุนป่าเลน ก่อตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายหลัก เพื่อสร้างกระบวนการที่จะเชื่อมร้อย “ทุนเงิน” ที่พอมืออยู่ในชุมชนและ “ทุนใจ” ซึ่งคนในชุมชนที่มีใจที่จะช่วยดูแลรักษาป่าให้เข้ามาอยู่ด้วยกันเพื่อให้เกิดการดูแลรักษาป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

หากมองมีทุนเงินจะเห็นว่าชาวบ้านเริ่มสะสมทุนเงินมาตั้งแต่ปี 2541 เมื่อกลุ่มอนุรักษ์ฯ จัดกิจกรรมการปลูกป่าโดยการระดมทุนจากห้างร้านในจังหวัดตราด เมื่อเสร็จกิจกรรมก็พบว่ามีเงินเหลือประมาณหนึ่งพันบาท จึงคิดนำมาจัดตั้งเป็นกองทุนฯ หลังจากนั้นก็เก็บหอมรอมริบมาเรื่อยๆ โดยมีรายรับจากการที่คนจากข้างนอกที่มาศึกษาดูงานบ้าง ได้รับการบริจาคหรือให้ค่าวิทยากรบ้าง รวมทั้งค่าอาหารที่หักค่าใช้จ่ายแล้ว นอกจากนี้ ยังมีเงินรางวัลลูกโลกสีเขียว ที่ได้รับเมื่อปี 2542 ที่เหลือจากการซื้อเสื้อแจกกันทุกคนแล้ว หลังจากนั้นได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว และได้รับอีกครั้ง ในปี 2547 อีกหนึ่งแสนบาท

จุดเปลี่ยนที่สำคัญเกิดขึ้นในช่วงปลายปี 2549 ที่ RECOFTC เข้ามาหนุนเสริมแนวคิดกองทุนป่าชายเลนนี้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการรวมเงินภายในที่กล่าวมาข้างต้นและทุนคนจากหลายกลุ่มในชุมชน เช่นกลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรีและกลุ่มเยาวชน เข้ามาช่วยกันบริหารจัดการ

ทุนเงินและทุนคนร่วมกัน โดยมีโจทย์ที่ทำทนายที่ชุมชนจะต้องร่วมกันแก้ไขคือทุนเหล่านี้จะต้องไม่หมดไป และต้องเกิดพอกพูนมากขึ้น

ปัจจุบันนี้ ใกล้จะสองปีแล้ว ที่จัดตั้งกองทุนป่าเลนมา รูปธรรมที่พอจะเห็นได้ชัดเจนคือ ทุนเงินเกิดพอกพูนขึ้น ณ ตอนนี้มียอดเงินรวมประมาณ สามแสนบาท (มิถุนายน 2551) และสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือชุมชนหันมาคุยกันมากขึ้นและเกิดหน่วยเยาวชนเข้ามาร่วมดูแลป่าชายเลนกับชุมชนแล้ว

กลไกอย่างหนึ่งซึ่งบางที่ชุมชนแทบจะไม่ได้รู้เลยคือ คณะกรรมการกองทุนจะนำเงินต้นก้อนใหญ่(เงินแม่ไก่)เข้าไปสู่กระบวนการกู้ยืมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์หรือพูดง่าย ๆ ก็คือเอาเงินไปฝากให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ปล่อยกู้ในระยะสั้นนั่นเองแล้วนำดอกเบี้ยที่ได้เอามาแบ่งเป็นส่วนๆ เช่น เอาไปสมทบกับเงินแม่ไก่เพื่อจะได้มีแม่ไก่เพิ่มขึ้น เอาไปหนุนเสริมงานดูแลป่าชายเลนตามแผนการจัดการป่าและיעידมา ให้คนในชุมชนได้ทำงานพัฒนาชุมชนตัวเอง เช่น งานเยาวชนเป็นต้น และชุมชนผู้ให้ดอกเบี้ยก็คือคนที่เข้ามาร่วมดูแลรักษาป่าทางอ้อมนั่นเอง

ทิศทางการพัฒนาของชุมชน

ชุมชนบ้านเป็ดในถือชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งและศักยภาพของชุมชน ในการดูแลผืนป่าถึง 12,000 ไร่ โดยมีระบบการจัดการแบ่งความรับผิดชอบ เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม ส่วนหนึ่งมาจากความเป็นเครือญาติและความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม

ปัจจุบัน ชุมชนบ้านเปร็ดในมีความพยายามที่จะถ่ายทอดเจตนารมณ์ในการจัดการป้าชายเลนสู่คนรุ่นหลัง โดยสนับสนุนให้เยาวชนได้แสดงความสามารถและเข้ามาร่วมเรียนรู้กับกลุ่มอนุรักษ์ฯ รวมทั้งมีการประสานงานกับโรงเรียนในชุมชน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับป้าชายเลน

ชุมชนยังเห็นว่าการจัดการป้าชายเลน จะดำเนินการเพียงลำพังไม่ได้ จึงริเริ่มขยายเครือข่ายทั้งในระดับตำบลและจังหวัด ต้องการให้มีการสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรฯ และการอนุรักษ์ป้าชายเลนทั้งจังหวัด เพื่อช่วยในการเรียนรู้และสนับสนุนซึ่งกันและกัน และต้องการช่วยให้ชุมชนข้างเคียงได้มีแผนการจัดการป้าชายเลนของตนเองด้วย เพื่อให้แต่ละชุมชนมีความชัดเจนว่าจะจัดการชุมชนของตนเองอย่างไร ดังนั้น ในระยะหลังจึงเกิดเวทีสัมมนาสัญจร ไปตามชุมชนต่างๆ อยู่เสมอ เพื่อเผยแพร่แนวคิดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน และยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมอนุรักษ์ป้ายังขยายผล เชื่อมโยงสู่กิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีแผนงานที่ชัดเจนในการฟื้นฟูและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ก่อนหน้านี้ยังไม่ได้ดำเนินการเป็นรูปธรรมก็ตาม แต่ชุมชนก็พยายามผลักดันให้เกิดขึ้น

สำหรับกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ขึ้นอยู่กับการปรึกษาหารือของคนในชุมชน มีการประชุมตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ทุกเดือน เพื่อสอบถามความก้าวหน้าและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และยังมีเวทีร่วมกับบ้านอื่นๆ ทั้งตำบลห้วยน้ำขาว ประชุมปรึกษาหารือกันทุกเดือนเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การขยายผลกิจกรรมการอนุรักษ์ป้าชายเลนไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง ยังต้องผลักดันกันต่อไป แม้ว่าชุมชนเปร็ดในมีแนวคิดที่จะขยายผลการดูแลรักษาป้าชายเลนนี้ให้ครอบคลุมทั้งจังหวัดตราด ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ โดยมีการประสานงานกันเป็นเครือข่าย นอกจากนี้ ยังมีการเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่นของตำบลห้วยน้ำขาว ที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมการดูแลรักษาป้าชายเลน และการส่งเสริมอาชีพของชุมชน

ภาคผนวก

ตารางสรุปผลสำรวจความคิดเห็นชุมชนบ้านเปรตโน

ตารางที่ 1 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามลักษณะทางประชากรและสังคม

ลักษณะ	ร้อยละ
เพศ	100.0
ชาย	55.2
หญิง	44.8
อายุ	100.0
17 - 29 ปี	1.0
30 - 39 ปี	11.5
40 - 49 ปี	27.1
50 - 59 ปี	27.1
60 ปีขึ้นไป	33.3
สถานภาพในครัวเรือน	100.0
หัวหน้าครัวเรือน	67.7
สามี/ภรรยา	28.1
บุตร	4.2
ผู้อาศัย หรืออื่นๆ	0
จำนวนสมาชิกของครัวเรือน	100.0
ต่ำกว่า 3 คน	20.8
3 - 4 คน	50.0
5 - 6 คน	16.7
มากกว่า 6 คนขึ้นไป	11.5
อาชีพ	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
ประมง	13.5
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	32.3
ทำสวน	72.9
ทำนา	1.0
รับจ้าง	15.6
ธุรกิจส่วนตัว	13.5
ข้าราชการ	3.1
พนักงานบริษัทเอกชน	1.0
อื่นๆ	1.0

ลักษณะ	ร้อยละ
การเข้าร่วมกลุ่มของสมาชิกในครัวเรือน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	82.3
กลุ่มสัจจะออมทรัพย์/ธนาคารหมู่บ้าน	38.5
กลุ่มพัฒนาอาชีพ	43.8
กลุ่มอื่นๆ	56.2

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

รูปแบบการใช้ประโยชน์	ร้อยละ
การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของครอบครัวมีส่วนเกี่ยวข้องกับป่าชายเลน	100.0
มาก	59.4
ปานกลาง	20.8
น้อย	14.6
ไม่มีความสำคัญ	5.2
รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
หาสัตว์น้ำและพืชผักในป่าชายเลนเพื่อเป็นอาหาร	59.4
จับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลนเพื่อการค้า	17.7
ใช้ไม้เพื่อประโยชน์ในครัวเรือน	21.9
ตัดไม้หรือส่วนของต้นไม้เพื่อการค้า	0
ใช้ประโยชน์อื่นๆ	6.0
ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไรเลย	32.3

**ตารางที่ 3 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการมีส่วนร่วม
จัดการป่าชายเลน**

ทัศนคติและการมีส่วนร่วม	ร้อยละ
ทัศนคติต่อประโยชน์ของป่าชายเลน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
เป็นแหล่งอาหาร	88.5
ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม เผาถ่าน ฟืน	15.6
เป็นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำวัยอ่อน	81.3
เป็นแหล่งท่องเที่ยว	37.5
ใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อการก่อสร้าง ทำเสาเข็ม และเครื่องมือประมง	15.6
เป็นที่กำบังคลื่นลม	47.9
สร้างอาชีพและรายได้	61.5
ฟอกอากาศ	31.3
อื่นๆ	5.0
ทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาของป่าชายเลนในชุมชน	100.0
มีปัญหา	54.2
ไม่มีปัญหา	37.5
ไม่ทราบ	8.3
ทัศนคติต่อการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน	100.0
ควร	96.9
ไม่ควร	1.0
อย่างไรก็ได้	2.1
ทัศนคติเกี่ยวกับผู้ดูแลและจัดการทรัพยากรป่าชายเลนในชุมชน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
ผู้นำชุมชน	78.8
หน่วยงานภาครัฐ	35.4
ตนเอง	32.3
ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	31.2
หน่วยงานภาคเอกชน	3.1
สมาชิกทุกคนในชุมชน	59.4
อื่นๆ	0

ทัศนคติและการมีส่วนร่วม	ร้อยละ
ทัศนคติต่อความสามารถในการจัดการ ป่าชายเลนของชุมชน	100.0
ได้	86.5
ไม่ได้	8.3
ไม่แน่ใจ	5.2
ทัศนคติของผู้ตอบสัมภาษณ์ต่อความสำคัญของครอบครัว ในการจัดการป่าชายเลน	100.0
สำคัญมาก	75.0
สำคัญน้อย	19.8
ไม่สำคัญ หรือ ไม่เกี่ยวข้อง	5.2
การรับรู้เกี่ยวกับกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ป่าชายเลนในชุมชน	100.0
มีกิจกรรม	96.9
ไม่มีกิจกรรม	0
ไม่ทราบ	3.1
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ ป่าชายเลนในชุมชน	100.0
เคยเข้าร่วม	95.8
ไม่เคยเข้าร่วม	4.2
ผู้ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของครอบครัว	100.0
หัวหน้าครอบครัว	62.4
ภรรยาหรือสามี	12.9
บุตร	18.3
ผู้อาศัยคนอื่นๆ	7.5

ตารางที่ 4 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการใช้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป้าชายเลน

ทัศนคติและการใช้ภูมิปัญญา	ร้อยละ
ทัศนคติต่อความสำคัญของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป้าชายเลน	100.0
สำคัญ	94.8
ไม่สำคัญ	0
ไม่แน่ใจ/ ไม่ทราบ	5.2
ทัศนคติถึงหน่วยงานที่ควรมีบทบาทในการศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
อบต.	28.1
โรงเรียนในชุมชน	34.4
กลุ่มอนุรักษ์ป้าชายเลน	63.5
สถานีพัฒนาป้าชายเลนหรือหน่วยงานราชการ	6.2
ผู้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนั้นๆ	25.0
อื่นๆ	19.8
การรับรู้ของผู้ตอบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ	100.0
มี	90.6
ไม่มี	1.0
ไม่แน่ใจ/ ไม่ทราบ	8.4
ความเกี่ยวข้องและความเข้าใจของผู้ตอบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ	100.0
มีส่วนเกี่ยวข้อง/รู้และเข้าใจเป็นอย่างดี	54.1
มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ยังไม่ค่อยเข้าใจ	35.6
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง และสนใจที่จะเรียนรู้	4.6
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่เข้าใจ รู้ก็ได้ไม่รู้ก็ได้	5.7
รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
รวบรวมและสอบถามจากผู้รู้	56.2
เผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด	75.0
จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	55.2
บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร	16.7
ส่งเสริมให้มีการใช้ให้กว้างขวางขึ้น	16.7
อื่นๆ	6.2

